

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

EAMONN BUTLER

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

Eamonn Butler
Ekonomska nejednakost
Naslov originala: *An Introduction to Economic Inequality*

Copyright © The Institute of Economic Affairs 2022
Copyright za izdanje na bosanskom jeziku © Udruženje građana "Multi"

Sva izdavačka i autorska prava zadržana. Nijedan dio ove knjige nije dozvoljeno objavljivati u bilo kojem obliku i na bilo koji način, uključujući i fotokopiranje bez prethodnog odobrenja izdavača, osim u svrhe kritičkih članaka ili stručnih prikaza, uz obavezno navođenje izvora. Također, zabranjeno je pohranjivanje u elektronske baze podataka i objavljivanje na internetu bez prethodnog odobrenja izdavača.

Urednik:
Admir Čavalić

Izdavač:
Udruženje građana
"Multi"

S engleskog preveo:
Resul Mehmedović

Za izdavača:
Admir Čavalić

Redaktura prijevoda:
Almedina Avdić

Štampa:
Dobra knjiga

Recenzenti:
Doc. dr. Faruk Hadžić
Doc. dr. Damir Bećirović

Za štampariju:
Izedin Šikalo

Lektura i korektura:
Amra Šalaka Mehmedović

Tuzla, 2022.

Tehničko uređenje i dizajn:
Eldin Mehmedović

.....
CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

338.1

BUTLER, Eamonn

Ekonomska nejednakost / Eamonn Butler ; [s engleskog preveo Resul Mehmedović]. - Tuzla : Udruženje građana Multi, 2022. - 142 str. ; 20 cm

Prijevod djela: An introduction to economic inequality. - O autoru: str. [143]. - Bibliografija: str. 133-135.

ISBN 978-9926-8740-1-8
COBISS.BH-ID 52340742

EAMONN BUTLER

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

Tuzla, 2022.

Sadržaj

PREDGOVOR	7
SAŽETAK	11
1. DEBATA O NEJEDNAKOSTI	15
2. DEFINICIJE, MJERE, OBJAŠNJENJA	23
3. ISPITIVANJE MJERENJA PRIHODA	33
4. PREISPITIVANJE MJERE BOGATSTVA	41
5. MEĐUNARODNA POREĐENJA	47
6. DA LI BOGATI MORAJU BITI BOGATIJI?	55
7. ISPITIVANJE MORALNIH ARGUMENATA	59
8. ISPITIVANJE PRAKTIČNIH TVRDNJI	65
9. JEDNAKA PLATA NA RADNOM MJESTU	71
10. KORIJENI POLITIKE IZJEDNAČAVANJA	79
11. POLITIČKI PRISTUPI JEDNAKOSTI	85
12. JEDNAKE ŠANSE	91
13. POLITIKE REDISTRIBUCIJE	97
14. DEMOKRATIJA I JEDNAKOST	109
15. BARIJERE JEDNAKOSTI	117
16. ULOGA NEJEDNAKOSTI	121
17. ZAKLJUČAK	129
BIBLIOGRAFIJA	133

PREDGOVOR

Građani Bosne i Hercegovine i regiona Zapadnog Balkana imaju vrlo negativan stav spram kapitalizma, tržišnog procesa i uopćeno modernih modela privređivanja. To potvrđuju i rezultati primarnog istraživanja prezentovanog u okviru knjige “Deset mitova o kapitalizmu” autora Rainer Zitelmann-a, koju smo objavili na bosanskom jeziku prije nekoliko mjeseci. Jedan od najvažnijih faktora koji determinira ovaj stav odnosi se na percepciju opće nejednakosti (društvene, ekonomske i bilo kakve druge) kojoj kapitalizam inherentno vodi. Zbog toga ne iznenađuje da se na domaće jezike najviše prevode knjige koje na određeni način hrane ovaj stav, poput djela Joseph E. Stiglitz i Thomas Pikettya. Upravo su navedeni autori (inače, milioneri), uključujući popularnu Naomi Klein, oni koji dominiraju našom akademskom pozornicom. Ne postoji akademski djelatnik, naročito iz oblasti društvenih nauka, a da ne posjeduje ili da nije pročitao knjige istih. To i ne bi bio problem da se ove ideje samo zadržavaju u okviru akademskih krugova.

Međutim, u stvarnosti, nerijetko se upliću u domen politike. Tako u Bosni i Hercegovini, kao jednoj od najsiromašnijih zemalja Evrope, imamo sporadične političke zahtjeve za progresivnim oporezivanjem i „oporezivanjem luksuza“ (šta god luksuz značio u

EAMONN BUTLER

očima predlagača). Ključni argument je da postoje neke nejednakosti koje treba ispraviti. Pritom se zanemaruje činjenica da većina onih koji se smatraju “bogatima” ostvaruje dohotke koji su ispod zakonske minimalne plate u zemljama poput Njemačke ili Velike Britanije iz koje dolazi Eamonn Butler, autor ove knjige.

Kako bi se razumio koncept nejednakosti te objasnila fluidnost i posljedično zloupotreba ovog pojma zarad određenih ciljeva, autor, koji inače nije milioner, na vrlo jednostavan način, gotovo savršenom strukturom knjige, nudi niz novih/starih saznanja iz ove oblasti. Ovo je još jedna u nizu knjiga koja počinje od osnova jer upravo su “osnove” ključne kako bi se pravilno razumjela problematika nejednakosti. Autor istražuje sve moguće aspekte nejednakosti - od makroekonomskih, globalnih tema pa sve do pitanja nejednakih plata na poslu. Najvažnije, demonstrira svu kontradiktornost redistributivnih politika - koje se predlažu gotovo na dnevnoj bazi širom svijeta. Svako poglavlje knjige nosi neku lekciju o nejednakosti, što je čini vrlo laganom za čitanje.

Zbog svega navedenog sam kao izdavač (Udruženje Multi), zajedno s kolegom Resulom Mehmedovićem, s izuzetnim zadovoljstvom prihvatio poduhvat prevođenja i publikacije ove knjige. Knjiga treba da posluži za rušenje zastarjelih mitova koji već decenijama opstaju u Bosni i Hercegovini, ali i svim zemaljama nastalim raspadom bivše Jugoslavije. Riječ je o mitovima koji su naširoko propagirani tokom pedeset godina komunizma, ali još više kulturološki

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

utkani i to na bazi naizgled jednostavne, a opasne emocije - zavisti. Dosta lakše je napasti to što drugi ima, negoli objasniti da to što drugi ima sigurno znači da će svima biti bolje, da parafraziramo Adam Smitha, oca ekonomije.

Kad ovu jednostavnu lekciju shvate narodi Zapadnog Balkana, vjerovatno da će se lakše stvoriti kulturološki i bilo kakav drugi okvir za razvoj poduzetništva, povećanje životnog standarda i društveni progres. Dotad ćemo se baviti (ne)jednakošću među siromašnima.

Admir Čavalić,

U Tuzli, 7. decembra 2022.

SAŽETAK

Pitanje ekonomske nejednakosti počelo je da dominira ekonomskom i političkom debatom sa sve većim brojem knjiga i članaka. Jednakost se obično smatra ne samo kao dobro samo po sebi već kao nešto što donosi druge vrijednosti kao što su zdravlje i povjerenje.

Na prvi pogled, statistika izgleda šokantno, s nekoliko bogatih koji zarađuju većinu svjetskog prihoda i posjeduju većinu svjetskog materijalnog i finansijskog bogatstva. Nejednakost je povezana s kraćim životnim vijekom, lošim obrazovanjem, mentalnim bolestima, gojaznošću, političkom nestabilnošću i drugim društvenim problemima. Učesnici kampanja pozivaju na porez na bogatstvo, širenje socijalne države i veće minimalne plate. Međutim, ovaj narativ ima mana.

Na primjer, nejednakost je teško izmjeriti. Dok prihodi prije oporezivanja izgledaju vrlo nejednaki, porezi i socijalna davanja (uključujući pravo na obrazovanje, stanovanje i zdravstvenu zaštitu) dramatično smanjuju stvarne nejednakosti u životnom standardu. Veliki dio koristi koju ljudi imaju od svog rada nije samo finansijska dobit već stimulacija, uživanje i zadovoljstvo.

Statistika nejednakosti je s druge strane pogrešna. Zarada ljudi obično raste tokom njihovog života,

EAMONN BUTLER

a oni s većim primanjima mogu više uštedjeti. Spajanjem starijih i mlađih ljudi, statistika ukazuje na veliku nejednakost – i to bi bilo tako, čak i kad bi svaka osoba zarađivala potpuno isti iznos tokom svog života.

Politike izgrađene na narativu o nejednakosti također su problematične.

Iako govorimo o “preraspodjeli prihoda”, niko zapravo ne preraspodjeljuje prihode na savjestan način. Prihodi su samo rezultat svačijeg ekonomskog djelovanja. Ni obrazac bogatstva i prihoda nije nulta suma. Činjenica da neko postaje bogatiji ne znači da drugi postaju siromašniji. Umjesto toga, širenje tržišta i trgovine u posljednja dva stoljeća učinilo je cijeli svijet bogatijim.

Preraspodjela u ime jednakosti je kontradiktorna jer zahtijeva od nas da se prema ljudima odnosimo nejednako. Zanemaruje i činjenicu da ekonomski položaj ljudi odražava njihove vlastite izbore. Neki mogu izabrati više vremena za porodicu ili zadovoljstvo poslom, ili lahkoću i razonodu, umjesto bolje plaćenog posla.

Kritičari agende preraspodjele kažu da bi politike poput viših poreza, minimalnih plata i većih socijalnih davanja smanjile poticaje, obeshrabrujući rad, štednju, poduzetništvo i napredak. Budući da bi programom upravljali političari, podrška ne bi išla siromašnima, već grupama s većim političkim utjecajem.

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

Istraživanja javnog mnijenja pokazuju da ljudi ne vole *nepoštenje*, ali druge ciljeve rangiraju mnogo bolje od *jednakosti*. Fokusiranje na nejednakost može nas odvratiti od pravog problema: kako stvoriti uslove koji će unaprijediti prosperitet svih.

1. DEBATA O NEJEDNAKOSTI

Konsenzus o nejednakosti

Ekonomska nejednakost postala je središte u velikom dijelu akademske i političke debate, uz sve veći broj knjiga ekonomista, akademika i društvenih istraživača.

Neke od mnogobrojnih knjiga i rasprava bile su: *The Affluent Society* (Društvo izobilja) ekonomiste J. K. Galbraitha (1958); tvrdnja filozofa Johna Rawlsa u *A Theory of Justice* (Teorija pravde) iz 1971. da je nejednakost i nepravedna i iracionalna; u knjizi *The Spirit Level* (Jednakost) istraživači Kate Pickett i Richard Wilkinson (2010), sugeriraju da je nejednakost povezana s većinom društvenih problema; stav nobelovca Josepha Stiglitzza u knjizi *The Price of Inequality* (Cijena nejednakosti) iz 2013. je da nejednakost razbija društvo; i argument Thomasa Pikettya u *Capital* (Kapital) iz 2017. je da će bogati uvijek bivati bogatiji osim ako se ne suoče s porezom na bogatstvo. Političari predvode kampanje s politikom minimalnih plata, povećanom potrošnjom na socijalnu skrb, graničnim stopama poreza na dohodak koje se ponekad približavaju 100 posto i prijedlozima za oporezivanje bogatstva.

Dakle, čini se da postoji konsenzus o zlu u jednakosti. Ipak, ima i dosta ekonomista, filozofa i

društvenih istraživača za koje se manje čulo, a koji dovode u pitanje argumente i vjeruju da je cijena politika izgrađenih na njima previsoka.

Priča o nejednakosti

Šokantna statistika. Na prvi pogled, statistika o nejednakosti prihoda izgleda šokantno. U Evropi je ukupan prihod onih 10 posto koji najviše zarađuju 10 puta veći od prihoda onih 50 posto na dnu ljestvice. U istočnoj Aziji, Rusiji i Sjevernoj Americi taj broj je preko 15 puta veći; u Latinskoj Americi, Južnoj i Jugoistočnoj Aziji je preko 20 puta veći; a u Africi i na Bliskom istoku, prvih 10 posto zarađuje preko 30 puta više od onih 50 posto na dnu ljestvice.

Statistika o nejednakosti bogatstva je još oštrija. U Evropi, čini se da 10 posto najbogatijih posjeduje preko 60 posto ukupnog bogatstva. U Sjevernoj Americi, Južnoj i Jugoistočnoj Aziji to je skoro 70 posto; u Rusiji, Centralnoj Aziji, Bliskom istoku, Africi i Latinskoj Americi je preko 70 posto. Sve u svemu, 10 posto najbogatijih na svijetu očigledno posjeduje 76 posto svjetskog bogatstva i (prema UN-u) 1 posto najbogatijih posjeduje 40 posto svjetskog bogatstva. Oxfam tvrdi da oko dvije hiljade milijardera posjeduje više nego 5 milijardi najsiromašnijih na svijetu.

Izgleda da bogati postaju sve bogatiji. U razvijenim zemljama, udio prihoda koji je ostvarilo 1 posto najbogatijih značajno je opao između 1920-ih i 1970-ih. Ali u narednih pet decenija, ponovo je porastao: 10 posto najbogatijih Amerikanaca

je upetostručilo svoje bogatstvo, dok je 1 posto najbogatijih usedmerostručilo. Globalno gledano, "Svjetski izvještaj o nejednakosti" pokazuje da, dok je prosječno bogatstvo poraslo za oko 3 posto od 1995. godine, bogatstvo najbogatijih na svijetu poraslo je dva ili tri puta više. Jedan posto najbogatijih zauzelo je skoro dvije petine ukupnog bogatstva koje se od tada povećava, dok je 50 posto najsiromašnijih na svijetu dobilo samo dvjestoti dio toga.

Zabrinutost oko nejednakosti. Razumljivo, ovo se naširoko smatra nepravednim. U prilog tome idu i naslijeđe i odgoj djece bogatih koji im omogućavaju privilegovan početak života, a oni koji imaju novac mogu lakše zaraditi i sačuvati svoje privilegije. Neki kritičari nejednakosti tvrde da bogati namjerno koriste svoje bogatstvo kako bi sebe održali bogatima, a druge siromašnima, uljevajući novac u političke stranke kako bi osigurali izbor prijatelja koji će smanjiti poreze za njih, dok će drugima smanjiti potrošnju na socijalnu skrb. Siromašnije porodice u industrijskim društvima doživjele su da su njihovi poslovi prebačeni u druge zemlje; ali bogati imaju novca na pretek i gledaju kako njihova finansijska ulaganja rastu, bez ikakvog pravednog oporezivanja koje bi to zaustavilo.

Autori knjige *The Spirit Level (Jednakost)* idu korak dalje, tvrdeći da je nejednakost povezana s kraćim životnim vijekom, lošijim obrazovanjem, manjim povjerenjem, većim brojem mentalnih bolesti, samoubistvima, gojaznošću, ubistvima i političkom nestabilnošću. S više jednakosti, kaže

EAMONN BUTLER

britanski Equality Trust, “stope ubistava mogle bi se prepoloviti, mentalne bolesti smanjiti za dvije trećine, gojaznost bi se mogla prepoloviti, zatvorska kazna mogla bi se smanjiti za 80 posto, trudnoća tinejdžera smanjiti za 80 posto, a nivoi povjerenja povećati za 85 posto.”

Poziv na preraspodjelu. Jednakost se smatra sama po sebi dobrom: ne samo fer i pravednom – dobrom po sebi – već nečim što donosi druge vrijednosti kao što su zdravlje, mir i povjerenje. Također se smatra da proizilazi iz osnovnih ljudskih vrijednosti – da se ljudi rađaju jednaki i da treba da uživaju jednake mogućnosti i jednak udio u onome što svi proizvode. Teret dokazivanja je, kaže se, na onima koji se tome protive: prije nego što napuste ovo očigledno dobro, moraju pokazati koje koristi očekuju.

U međuvremenu, pretpostavka je da treba težiti povećanju jednakosti. Filantropija nije dovoljna: bit će dovoljna samo socijalna i porezna revolucija, s progresivnim porezima, porezima na bogatstvo, većim blagostanjem u državi, ravnopravnijim obezbjeđivanjem osnovnih dobara kao što su zdravlje, stanovanje i obrazovanje, minimalne plate, jači sindikati, antidiskriminacioni zakoni i mjere za proširenje mogućnosti zapošljavanja.

Ili još veća revolucija. Neki aktivisti tvrde da je problem nejednakosti svojstven kapitalizmu i da ga samo jedan potpuno drugačiji ekonomski sistem može okončati.

Preispitivanje narativa

Ova priča o nejednakosti sad je toliko poznata i toliko se uzima zdravo za gotovo da nema potrebe ponavljati je. Umjesto toga, ova knjiga nastojat će da analizira takav narativ i provjeri njegove tvrdnje, fokusirajući se na kritike koje su upućene – kritike koje su značajne i široko rasprostranjene, ali koje se bore da dobiju istu pažnju.

Problemi s mjerenjem. Na primjer, kritičari narativa ističu da je nejednakost prihoda teško izmjeriti. Novac nije sve: ljudi ostvaruju i “psihološki prihod” od poslova koji su zadovoljavajući, stimulativni i ugodni; a to se ne može izmjeriti. Štaviše, dok prihodi prije oporezivanja izgledaju vrlo nejednaki, oni su mnogo manji nakon oporezivanja. A državna davanja, poput socijalne pomoći i penzija, idu uglavnom siromašnima. Ono što svi na kraju konzumiramo je mnogo “jednakije”.

Zatim postoji problem da zarade ljudi obično rastu tokom njihovog života (a još više bogatstvo, jer stariji ljudi s višim prihodima mogu više uštedjeti), pa statistika preuveličava nejednakost upoređujući ljude u različitim životnim fazama.

Mnogo bogatstva, kao što je ono koje posjeduju vlade ili kompanije, čak i ne ulazi u kalkulacije, ostavljajući nas s lažnim utiskom da većinu bogatstva kontrolira nekoliko bogatih pojedinaca. Štaviše, bogatstvo varira, kako cijene ljudske imovine (kao što su dionice, obveznice, imovina ili automobili) rastu ili padaju. Ako dođe do finansijskog kraha i svačije

bogatstvo se smanji, a imovina bogatih se smanji još više, jednakost bi se povećala, iako je svima gore: je li to ono što želimo?

Nejednako postupanje. “Jednakost” i “distribucija dohotka”, kažu ovi kritičari, su široki pojmovi: mi u stvari govorimo o razlikama u *ishodima*. To se jednostavno dešava, iz dobrih i loših razloga, ali ih niko svjesno ne “dijeli”. Preraspodjela u ime te jednakosti je kontradikcija jer zahtijeva od nas da se prema ljudima odnosimo nejednako – uzimajući od jednih, dajući drugima. Štaviše, ljudi se razlikuju na bezbroj nefinansijskih načina – kao što su porodično porijeklo ili prirodne sposobnosti poput snage ili privlačnosti – sve što može utjecati na njihovu sposobnost zarade, ali ih je nemoguće izmjeriti. Bogatstvo ljudi ovisi i o njihovim vlastitim izborima: kompenzacija za loš izbor može jednostavno potaknuti više loših izbora.

Problemi s politikom. Politike koje se predlažu za smanjenje jednakosti, kao što su progresivni porezi i veće državne beneficije, umanjile bi podsticaje, kažu kritičari, obeshrabrujući rad, štednju, poduzetništvo, inovacije, napredak i prosperitet. Njihovi prihodi ne bi išli siromašnima, već bi bili raspoređeni prema političkoj snazi grupa. U svakom slučaju, državni programi nisu baš fer – mogućnost školovanja, na primjer, teško da će doprinijeti “jednakosti” ako nemate djecu koja će imati koristi od toga. A političarima i zvaničnicima koji su zaduženi za svu ovu preraspodjelu bila bi potrebna ogromna ovlaštenja koja bi mogla biti zloupotrijebljena.

Ostale brige. Ankete pokazuju da se ljudi protive nepravедnosti, ali druga pitanja ocjenjuju više nego nejednaka. Većina jednostavno želi da naporno radi i napreduje, a ne da živi u društvu jednakosti. Stvarnost je da ljudi rizikuju svoje živote da bi migrirali u druge zemlje u potrazi za slobodom i bogatstvom, a ne za jednakošću.

Umjesto da težimo stvaranju nemoguće jednakosti bogatstva, kažu kritičari, trebali bismo se fokusirati na stvaranje bogatstva. Oni se zalažu za jednaka zakonska i politička prava, ali i za uklanjanje prepreka za samousavršavanje ljudi i tretiranje njih kao slobodnih i raznolikih pojedinaca. Ovo može proizvesti velike razlike u prihodima i bogatstvu, ali ako to čini da svima bude bolje i okončava siromaštvo, koja humana osoba to ne bi voljela?

2. DEFINICIJE, MJERE, OBJAŠNJENJA

Značenje i implikacije

Popularni narativ sugerira da je veća jednakost u bogatstvu i prihodima očigledno dobra i da bi samo bogati to osporili te da je potrebna akcija vlade kako bi se napravila promjena i da, budući da jednakost utječe na sve, ona mora imati prednost nad drugim političkim ciljevima. Realnost nije tako jednostavna.

Mali broj ljudi razmišlja o značenju i implikacijama narativa o nejednakosti. Za početak, kao što je spomenuto, ljudska bića su prirodno nejednaka na mnogo načina. Njihove godine, snaga, sposobnosti, talenat i ličnost mogu utjecati na njihov potencijal zarade – iako ne možemo reći koliko: većinu ovih individualnih karakteristika jednostavno ne možemo izmjeriti, a još manje ih izjednačiti. To je možda razlog zašto se narativ o nejednakosti fokusira na prihode i bogatstvo, koji su potencijalno mjerljivi i kojima se može manipulirati. Ali čak i kad bismo mogli izjednačiti bogatstvo i prihode ljudi, oni bi i dalje bili nejednaki na mnoge druge načine.

Da li bi izjednačenje bilo pošteno i pravedno? Ako neki ljudi zarađuju više i stječu više bogatstva jer su izuzetno vrijedni, marljivi i štedljivi, dok drugi zarađuju i stječu manje jer nisu, treba li zanemariti te moralne razlike i pokušati ih ipak ostaviti ekonomski

jednakim? Teško da bi to podstaklo odgovornost i ekonomičnost.

Široki pojmovi. Nejednakost i jednakost kao široki pojmovi ne pomažu ovoj debati. Riječi ne znače samo razliku i sličnost; oni također kazuju da je sličnost dobra, a razlika loša. To navodi ljude da idu dalje od pukog razumijevanja ljudskih razlika i da se pozabave njihovim promjenama – što može, ali i ne mora biti mudro.

Izrazi raspodjela prihoda i raspodjela bogatstva su također varljivi. Kao statistički pojam, distribucija znači samo pojavu neke karakteristike, kao što je koliko ljudi ima u svakoj starosnoj grupi. Ali u svakodnevnoj upotrebi, distribucija sugerira da se prihodi ili bogatstvo ne zarađuju, već da ih neka osoba ili grupa – kao što je “društvo” – dodjeljuje s namjerom.

Konfuzija se povećava kad govorimo o udjelu prihoda koji uživaju različite grupe, kao da je prihod kolač koji se dijeli između članova porodice. Opet, izraz udio – i govor o *pravednom udjelu* ljudi – sugerira da su *jednaki* udjeli jedini moralni ishod.

Stoga nas terminologija debate o jednakosti tjera da vjerujemo da možemo i trebamo promijeniti razlike u приходima i bogatstvu. Diskusija bi mogla ići jednostavnije ako bismo odbacili ove pojmove i govorili samo o ekonomskim *razlikama* i širenju prihoda i bogatstva. Nažalost, debata je otišla predaleko za takvo nešto. Ipak, kad koristimo pojmove kao što su nejednakost i distribucija, treba imati na umu da su to opisi, a ne propisi.

Ekonomska nejednakost

Ekonomska nejednakost, glavna tema ove knjige, govori o razlikama u bogatstvu ili prihodima. *Prihod* je tok dobiti (obično novca) koju neko zarađuje od posla ili poslovanja ili kao najam imovine ili dividende od ulaganja. (Zakupnina ili dividende se ponekad razlikuju kao *nezarađeni* prihodi – još jedan širok pojam, koji zaboravlja da se za imovinu općenito mora raditi i čuvati, i tako se zaista zarađuje.)

Bogatstvo je vrijednost zaliha imovine koju neko stječe, kao što su zemljište, stanovi ili automobili, plus finansijska sredstva kao što su dionice i obveznice. Postoje povratne veze između prihoda i bogatstva: što neko ima više prihoda, više imovine može steći; i što više imovine ima, to više prihoda može ostvariti na osnovu nje.

Nejednakost nije isto što i *siromaštvo*. Populacije mogu biti jednake, ali siromašne ili nejednake, ali bogate. Na primjer, SAD su manje jednake od mnogih drugih zemalja, ali su bogatije od većine. Mijanmar je “jednakiji” od većine drugih, ali je siromašniji od većine njih. Dva farmera u Burundiju mogu biti jednaka, ali su jednaka u svom siromaštvu.

Opet, moramo pažljivo koristiti izraz *siromaštvo*. To može značiti *apsolutno siromaštvo*, specifičan nivo neimaštine koju doživljava neka osoba ili grupa. (Iako se čak i ovdje naše poimanje neimaštine mijenja s vremenom – stvari koje se danas smatraju bitnima, kao što je topla tekuća voda, prije jednog stoljeća smatrale su se luksuzom.) To se može odnositi i na

EAMONN BUTLER

relativno siromaštvo, gdje ljudi zarađuju manje od nacionalnog prosjeka – obično se definira kao manje od 60 posto srednjeg prihoda. Još jednom, moramo biti oprezni: ljudi u bogatoj zemlji koji su ispod relativne granice siromaštva možda su i dalje veoma dobrostojeći, dok ljudi u siromašnoj zemlji koji su iznad relativne granice siromaštva možda uopće nisu dobrostojeći.

Zapamtite također, čak i ako bi neki ekonomski bum udvostručio svačije prihode, brojke u *relativnom siromaštvu* ostale bi iste.

Jednakost također nije isto što i *pravičnost*. Ekonomska jednakost znači identično bogatstvo ili prihod – objektivna mjera. Pravičnost je raspodjela prihoda ili bogatstva koja se smatra prihvatljivom. A to je subjektivno.

Teoretska objašnjenja

Postoji mnogo teorijskih objašnjenja za ekonomsku jednakost. Karl Marx je to vidio kao historijski rezultat ekonomske moći i eksploatacije radnika. Sociolog Max Weber smatrao je da su razlike u društvenom statusu, vlasništvu i političkoj moći stvorile hijerarhije koje su se potom odrazile na prihode. Moderne feministkinje mogle bi to pripisati patrijarhatu i “staklenom stropu”. Neoliberali to vide samo kao objektivni ishod bezličnih tržišnih procesa – i tvrde da bi bio manji da nije bilo vladinih intervencija koje stvaraju koncentracije ekonomske i političke moći. Međutim, ne nedostaje ni drugih objašnjenja.

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

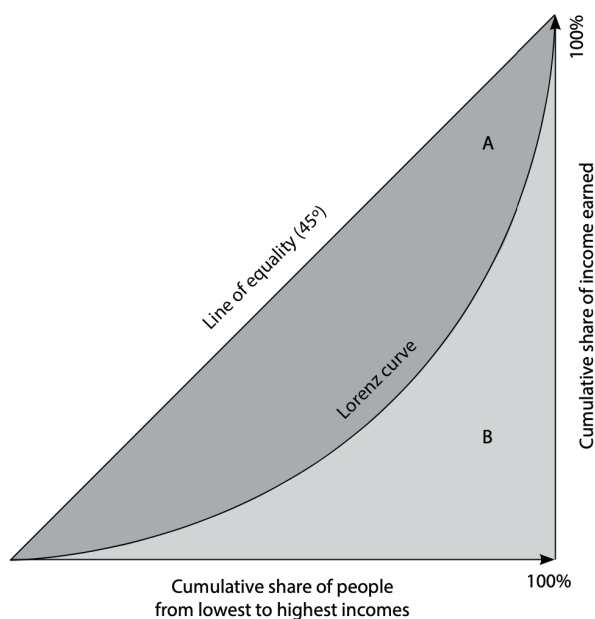
U praktičnom smislu, tržišni uslovi utječu na nejednakost. Globalizacija je, na primjer, potaknula proizvođače u industrijskim zemljama da preusmjere proizvodne poslove u jeftinije zemlje i povećala potražnju za visokokvalificiranim radnicima u finansijama i IT-u – povećavajući postojeće razlike u prihodima.

Vlade mogu i nesvjesno povećati nejednakost. Regresivni porezi na osnovne stvari kao što su stanovi ili gorivo ili odjeća stavljaju u nepovoljniji položaj siromašnije ljude, za koje su oni veći dio kućnog budžeta. Pružanje socijalne pomoći može dovesti do toga da više ljudi ostaje na relativno niskoj socijalnoj pomoći umjesto da traže posao. I tako dalje.

Društvene promjene također mogu napraviti razliku. Na primjer, veliki priliv imigranata s niskim nivoom obrazovanja ili vještina može dodatno smanjiti ionako niske plate. Isto se može desiti s povećanjem broja zaposlenih žena, koje se nerijetko odlučuju za (slabije plaćen) fleksibilan ili rad sa skraćenim radnim vremenom. Porast zarade u domaćinstvima s jednom osobom ili samohranim roditeljem i domaćinstvima u kojem dvije osobe rade također povećava razlike u prihodima domaćinstava. Starenje stanovništva može značiti da ima više ljudi koji više ne zarađuju, ali imaju više ušteđenog bogatstva.

Mjerenje nejednakosti prihoda

Standardni način mjerenja nejednakosti dohotka počinje Lorenzovom krivom, koju je razvio američki ekonomista Max Lorenz. Na horizontalnoj osi je kumulativni broj zarađivača, od najsiromašnijih do najbogatijih, dok je na vertikalnoj zbirni procenat ukupnog prihoda koji su ostvarili. Da postoji potpuna jednakost, sa svakim x postotkom stanovništva koji prima isti x postotak prihoda, to bi proizvelo ravnu liniju od 45° na grafikonu. Što je više nejednakosti, to je kriva više ispod linije od 45°.

Grafikon 1: Lorenzova kriva

Iz ovoga je izveden Ginijev koeficijent, nazvan po italijanskom statističaru Corradu Giniju – omjer površine između krive i linije od 45° (A) prema ukupnoj površini ispod linije od 45° (B). Što je veći omjer, to je veća nejednakost. Ginijev koeficijent 0

značio bi potpunu jednakost; koeficijent 1 značio bi potpunu nejednakost, sa svim prihodima koji idu samo jednoj osobi.

Ova kalkulacija daje neke zanimljive rezultate. Godišnje kalkulacije "World Population Reviewa" pokazuju da se mnoge afričke zemlje (na primjer, Južna Afrika, Namibija) pokazuju kao vrlo nejednake, a nekoliko latinoameričkih zemalja (na primjer, Kolumbija, Venecuela) ne zaostaju. Mnoge bivše sovjetske zemlje (na primjer, Ukrajina, Slovenija) izgledaju mnogo "jednakije", a nordijske zemlje (na primjer, Finska, Island) su blizu. Sjedinjene Američke Države, iako se obično označavaju kao veoma nejednake, jedva da su ušle u "najjednakiju" trećinu zemalja, dok se Ujedinjeno Kraljevstvo pojavljuje u "najjednakijoj" trećini.

Nedostaci. Nažalost, Ginijev koeficijent je vrlo osjetljiv na "netipične", što znači da nekoliko vrlo bogatih pojedinaca može uveliko promijeniti broj, čak i u velikoj populaciji. Ostale mjere su manje osjetljive na ovaj problem, kao što je Palma koeficijent (udio bruto nacionalnog dohotka zarađenog od strane onih 10 posto koji najviše zarađuju podijeljen s udjelom onih 40 posto s najnižom zaradom) i Kuznetsov omjer (isto, samo je ovdje prikazan odnos najviših 20 posto i najnižih 40 posto). Ipak, ove mjere nam još uvijek ništa ne govore o tačnoj prirodi nejednakosti unutar zemlje (kao što su razlike između različitih etničkih, starosnih ili rodnih grupa), niti zašto do njih dolazi.

Trendovi. Dok je Ginijev koeficijent gruba i potencijalno vrlo pogrešna mjera, on ostaje onaj koji se najčešće

EAMONN BUTLER

navodi u raspravi o nejednakosti. Može barem otkriti trendove: na primjer, sugerira da je između 1920-ih i 1980-ih nejednakost u razvijenim zemljama pala – nešto što se obično pripisuje univerzalnijem pristupu socijalnoj podršci i obrazovanju. Zatim, od 1990, čini se da je nejednakost unutar nekih razvijenih zemalja poput SAD-a porasla – što se obično pripisuje globalizaciji, ekonomskom rastu, smanjenju poreza koji idu u prilog imućnim i imigrantima, a slabi sindikate koji siromašnijim radnicima ostavljaju manje šanse da traže i dobiju povećanje plata. Na drugim mjestima, kao što su EU i Ujedinjeno Kraljevstvo, trend je mnogo manje izražen.

I rastući i opadajući trendovi posljednjih decenija bez sumnje su rezultat različitih uzroka. Ipak, teško je izmjeriti utjecaj bilo kojeg od njih. Globalizacija može biti snažan faktor, budući da je povećala potražnju za (već dobro plaćenim) vrhunskim talentima i dovela do toga da se (manje “dobro plaćeni”) proizvodni poslovi prepuštaju zemljama u razvoju. Nedavna smanjenja poreza mogla bi donijeti više dobra imućnim, ali snažniji efekat mogao bi biti to što ona podstiče bivše porezne obveznike da se vrate kući i privlače bogatije ljude iz drugih zemalja.

Ipak, najvećim dijelom migranti imaju tendenciju da budu siromašniji, pa bi sve veći broj migranata – sad 12 posto stanovništva razvijenih zemalja, u odnosu na 7 posto 1990. godine, prema Međunarodnom monetarnom fondu – povećao nejednakost. Sindikati su oslabili otkako su privatizovane državne monopolske industrije u nekoliko zemalja.

Moderna ekonomija mnogo više počiva na manjim, konkurentnim firmama, tako da iako su dogovori o platama više lokalni, to ne znači da su slabiji. I opet, skokovi u ekonomskom rastu obično se povezuju s rastućom nejednakošću, ali rast je bio mnogo jači u zemljama u razvoju nego u bogatijim industrijskim zemljama, tako da ekonomski rast možda nije faktor rastuće nejednakosti.

Dobročudna nejednakost? Gledajući ove moguće faktore, važno je shvatiti da neki uzroci nejednakosti mogu biti nepoželjni, dok drugi mogu biti dobroćudni. Rast i globalizacija, na primjer, imaju pozitivne efekte na opći prosperitet, bez obzira na njihov utjecaj na Ginijeve koeficijente. Slabiji sindikati mogu biti više posljedica ekonomskih promjena i napretka nego bilo kakve političke kampanje za njihovo slabljenje. Niži porezi mogu pomoći zemlji da vrati svoj kapital i privuče nove investicije koje će joj pomoći da prosperira u narednim godinama. Drugim riječima, nejednakost može biti rezultat pozitivnih promjena koje koriste i najsiromašnijim.

3. ISPITIVANJE MJERENJA PRIHODA

Nedostatak podataka

Osim što je ograničen u onome što nam pokazuje, Ginijev koeficijent se također oslanja na ograničene i upitne informacije. Različite zemlje mjere podatke o prihodima na različite načine i s različitim stepenom tačnosti, što čini međunarodna poređenja nepouzdanim. Međunarodne agencije poput Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda pokušavaju uskladiti ove razlike, ali ne postoji savršen način za to.

Čak i unutar zemalja, informacije o prihodima su nepotpune. Na primjer, istraživanje o prihodima domaćinstava trenutnog stanovništva SAD-a obuhvata samo novčane prihode, a ne kapitalne dobitke, a najveći prihodi ne prijavljuju se iz razloga povjerljivosti. Statistika prihoda američkog Trezora je potpunija za one koji najviše zarađuju, ali manje za one s nižim primanjima i ne obuhvata godine, obrazovne kvalifikacije i druge faktore koji bi nam mogli pomoći da razumijemo obim i prirodu nejednakosti u prihodima.

Podaci o kretanjima su također zbrkani godišnjim promjenama poreskih kodova koje mijenjaju ono što se prijavljuje kao prihod, kao i varijabilnošću poslovnih dobiti i gubitaka. Ginijev pristup ne bavi

se znatno državnim beneficijama u naturi kao što su Medicare u SAD-u i NHS u Velikoj Britaniji, koji u velikoj mjeri izjednačavaju kojim dobrima i uslugama ljudi imaju pristup.

Porezi i beneficije. Ginijevi rezultati uveliko zavise od toga da li se prihod procjenjuje prije ili nakon oporezivanja. Prema Institutu za fiskalne studije, u Ujedinjenom Kraljevstvu, na primjer, onih 1 posto koji najviše zarađuju plaćaju više od trećine svih prihoda od poreza na dohodak. Onih 20 posto koji najviše zarađuju u Velikoj Britaniji imaju dvanaest puta veći prihod od 20 posto najnižih; ali nakon poreza i državnih davanja, to se svodi na samo četiri puta, prema Uredu za nacionalnu statistiku (2021). Isto tako, Ured za budžet Kongresa (2021) izvještava da su beneficije zasnovane na imovinskom cenzusu povećale prihode najniže petine američkih radnika za 68 posto, dok su porezi smanjili prihod najvišoj petini za 24 posto.

Nadalje, javne beneficije u naturi kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita i subvencionirani prijevoz raspoređene su vrlo ravnomjerno, kao i obezbjeđivanje lokalnih objekata kao što su parkovi, policija, sportski objekti, briga o starima, putevi i odvoz smeća; ali oni nisu uključeni u statistiku.

Drugim riječima, već postoji sistem izjednačavanja, koji radi kako je predviđeno. Ekonomisti uglavnom navode Ginijeve koeficijente zasnovane na “raspoloživim” prihodima nakon oporezivanja i postbeneficija. Mora biti oprezni prema aktivistima

koji koriste neobrađene podatke o prihodima, prije nego što se uračunaju porezi i beneficije, što uveliko preuveličava stvarnu nejednakost u smislu stvarnog životnog standarda ljudi.

Statističke greške i propusti

Čak su i strogo *finansijske statistike* upitne. Za početak, premalo je onih koji zarađuju na samom vrhu da bi dali pouzdane informacije, a mnogi od njih imaju neredovne prihode, ponekad ostvaruju velike profite, a ponekad velike gubitke.

Siva ekonomija. Još jedan faktor koji se zanemaruje u statistici je neprijavljeni prihod – siva ekonomija ili ekonomija “zadnjeg džepa”. Što su granične poreske stope veće, to je veća vjerovatnoća da će se ovo desiti. Prema radnom dokumentu MMF-a iz 2018, siva ekonomija Ujedinjenog Kraljevstva čini nešto više od 6 posto bruto domaćeg proizvoda – a to je nisko prema evropskim standardima. U Španiji je preko 11 posto, u Grčkoj preko 14 posto, a u Bugarskoj nevjerovatnih 19 posto.

Neoporezovani dohodak iz “zadnjeg džepa” vjerovatno najviše koristi ljudima s nižim primanjima, a njegovo izostavljanje u službenim brojkama povećava brojke o nejednakosti. Istina je da mnogi ljudi koji najviše zarađuju manipuliraju poreznim pravilima kako bi minimizirali svoj prijavljeni prihod, što bi moglo učiniti da prijavljeni prihodi izgledaju više jednaki; ali mnogo raširenija siva ekonomija gotovo sigurno poništava ovaj efekat.

Životni standard. Iako se porezi, socijalna davanja i naknade u naturi i neprijavljeni prihodi ne računaju u statistici, oni u velikoj mjeri izjednačavaju životni standard koji svi mogu sebi priuštiti. U međuvremenu, današnji gotovo univerzalni pristup važnim dobrima i uslugama kao što su internet, televizija, telefoni i kuhinjski aparati je još jedan sjajan, ali neizmjeran izjednačivač. Tu su također i “granične” beneficije na radnom mjestu, kao što su zdravstveno osiguranje koje plaća poslodavac (izuzetno važno u SAD-u) ili penzije (posebno važne u Holandiji, Islandu, Švicarskoj, Australiji i Velikoj Britaniji), koje opet čine stvarnu nejednakost daleko manjom nego što se čini.

Koga poredimo?

Većina statistike prihoda fokusira se na prihode *domaćinstava*. Korištenje *individualnih prihoda* čini da nejednakost izgleda daleko veća. Domaćinstvo s jednim članom koji mnogo zarađuje, partnerom koji nije zaposlen i dvoje djece studenata, na primjer, izgledat će vrlo nejednako u pogledu prihoda, iako svo četvero dijele isti životni standard. Nasuprot tome, slično domaćinstvo u kojem svo četvero imaju posao sugerirat će da uopće ne postoji nejednakost u prihodima.

Domaćinstva su toliko raznolika da nije lahko upoređivati ih. Porast broja studenata i staratelja koji ne zarađuju, na primjer, može objasniti neki od očiglednih porasta jednakosti, iako ti ljudi koji ne zarađuju nužno ne žive loše. Isto tako, porast i u

domaćinstvima s jednom osobom i domaćinstvima s više članova koji zarađuju ima tendenciju da poveća cifre nejednakosti.

Drugi društveni faktori. Na mjere utječu i drugi društveni faktori. Migracija siromašnijih ljudi u bogatije zemlje je već spomenuta, a na nekoliko mjesta, kao što su London i Nju Jork, prilivi superbogatih migranata još više proširuju očiglednu nejednakost. Međutim, to mogu biti samo privremeni skokovi, a ne uzroci dugoročne nejednakosti.

Ipak, najznačajniji faktor je *starost*. Prihodi ljudi imaju tendenciju rasta tokom njihovog života. Obično počinju s niskim platama – ili ako se školuju ili obučavaju za profesiju, možda ne zarađuju baš ništa. Zatim, kako stječu više iskustva, vještina, kontakata, statusa i samopouzdanja, njihov prihod raste. Onda opet padne kako odlaze u penziju i žive od ušteđevine. Čak i kad bi svaka osoba zarađivala *potpuno isti ukupan prihod tokom svog života*, statistika bi i dalje pokazivala izrazite nejednakosti jer statistika pravi panoramski snimak svih, uključujući i mlade s niskim primanjima i stare s visokim primanjima.

Neproblematična nejednakost. Možda ne bismo trebali pretjerano brinuti o tome u kojoj mjeri Ginijev koeficijent prikriva faktore kao što je ovaj veliki efekat starosti. Na kraju krajeva, onih 20 posto koji najviše zarađuju danas mogu biti isti ljudi koji su bili među onih 20 posto na dnu prije 40 godina; a današnji siromašni migranti mogu biti sutrašnji poduzetnici milioneri. Umjesto toga, treba imati na umu da statistika nejednakosti može odražavati fenomene

koje bi većina ljudi smatrala neproblematičnim. Visoke mjere nejednakosti ne ukazuju nužno da se nešto loše dešava.

Nepouzdana slika

Faktori kao što su sastav domaćinstava, priroda radne snage, starost stanovništva, vrijednost državnih beneficija i način na koji mjerimo inflaciju su ključni za Ginijev koeficijent. Prilagođavanje takvim faktorima može stvoriti sliku *suprotnu* od one velike i sve šire nejednakosti koja dominira javnom debatom.

Ignoriranje nemjerljivog. Drugi problem je što statistika prihoda mjeri samo novac, a veliki dio koristi koju imamo od posla nije finansijski. Neki ljudi mogu *proizvoljno* pristati na niže plate da bi radili na duševno ispunjenijem poslu – možda s prijatnim kolegama, radeći siguran, čist, nestresan posao u lijepom okruženju. Drugi bi možda radije imali više novca za obavljanje prljavih, neugodnih ili opasnih poslova u neugodnim uslovima. Neki se mogu svjesno odlučiti za slabo plaćeni, ali fleksibilni ili honorarni rad da bi imali vremena za porodične obaveze, a drugi ne. Neki se mogu odreći sadašnje zarade da bi se obučili za bolji posao, a drugi ne.

Takvi izbori zavise od lične procjene ljudi o vrijednosti njihove žrtve. To nije nešto što možemo izmjeriti, ali ima velike posljedice na proračune nejednakosti. Ljudski izbori mogu ih ostaviti finansijski nejednakim, ali ako bismo mogli izmjeriti

nefinansijske beneficije koje uživaju, vjerovatno će biti mnogo manje razlike.

Potrošnja. U svakom slučaju, novčani prihodi su samo pola priče: pravo je pitanje šta ljudi kupuju njima. Narativ o nejednakosti sugerira da od kasnih 1970-ih, prihodi onih koji najviše zarađuju rastu, dok oni s najnižim prihodima “stagniraju”, povećavajući nejednakost.

Ovo je pretjerana generalizacija. Posljednjih godina izmjerena nejednakost porasla je u nekim razvijenim zemljama (kao što su SAD), ali ne u svim. Na primjer, istraživanje za World Inequality Lab koje su uradili Marc Morgan i Theresa Neef (2020) sugerira da, iako je nejednakost u Evropi porasla od sredine 1980-ih do sredine 1990-ih, od tada je ostala prilično nepromijenjena; a dohodak nakon oporezivanja prvih 10 posto koji najviše zarađuju ponovo se sužava prema dohotku onih najnižih 50 posto.

Štaviše, tvrdnja o “širenju nejednakosti” zanemaruje faktore izjednačavanja državnih davanja i javnih usluga. Ignorira i ogroman pad cijena (i poboljšanje kvaliteta) onoga što kupujemo, što je omogućeno rastućom produktivnošću, tehnologijom i globalizacijom. Da spomenemo samo neke: automobili, lijekovi, kućni aparati i elektronska roba postali su znatno jeftiniji. To je posebno pogodovalo siromašnijim porodicama – postoje ograničenja u broju telefona ili mašina za pranje suđa koje ljudi s višim primanjima mogu da koriste. Bolja i jeftinija

EAMONN BUTLER

hrana, zdravstvena zaštita, transport i odjeća podigli su životni standard siromašnih više nego drugih.

Međutim, očekivani životni vijek značajno je porastao, a smrtnost novorođenčadi je sad rijetkost. Ljudi rade manje sati i uzimaju duže odmore. Ovo nije “stagnacija”, već značajno poboljšanje koje najviše koristi onima sa slabijim primanjima. To sužava stvarne razlike u životnom standardu, ali statistika to ne objašnjava. Kao pokazatelj da li se životni standard poboljšao, Ginijeva, Palmina i Kuznetsova mjera nejednakosti prihoda daleko su od savršene.

4. PREISPITIVANJE MJERE BOGATSTVA

Nedostatak podataka

Bogatstvo je još teže izmjeriti od prihoda, većinom zbog istih razloga. Premalo je milijardera na kojima bi se zasnivale pouzdane statistike. Vrijednost imovine, kao što su kuće ili dionice kompanije, varira iz godine u godinu ili čak iz dana u dan, zbog čega je teško odrediti “bogatstvo” osobe. I dok vlade prate prihode u svrhe oporezivanja, imovina se generalno oporezuje samo kad se proda, tako da imamo samo nejasnu sliku o tome koliko ljudi posjeduje koliko bogatstva, a samim tim i nema precizne mjere nejednakosti bogatstva.

Informacije o ostavštini. Klasičan način za procjenu razlika u bogatstvu je ispitivanje ostavštine umrlih, koja se evidentira u poreske svrhe, ali ova metoda može pružiti samo vrlo iskrivljenu sliku. Na primjer, imovina kao što su automobili, nakit, gotovina i kućne potrepštine često su podcijenjene (ili nisu prijavljene) od strane porodica koje žele izbjeći porez na imovinu. Budući da je to vrlo uobičajena imovina i čini veliki dio manje ostavštine, efekat je da mala ostavština izgleda još manja, povećavajući prividnu nejednakost.

Također, ljudi koji umiru obično su stariji i (s obzirom na efekat životnog ciklusa) bogatiji od

prosjeaka. Dakle, oni nisu u potpunosti reprezentativni za ono što se dešava u općoj populaciji. Budući da su oni samo mali uzorak cijele populacije, statistika zasnovana na njima osjetljiva je na vanjske vrijednosti; smrt jednog milijardera povećati će očiglednu nejednakost zabilježenu u bilo kojoj godini.

Državna prava. Još jedan široko rasprostranjen, ali zanemaren oblik bogatstva je vrijednost državnih beneficija i usluga. Državne beneficije kao što su socijalna pomoć i penzije osiguravaju svojim primaocima novčani prihod koji može trajati dugi niz godina. Možemo staviti vrijednost kapitala na taj tok prihoda – zamislite ga kao iznos novca koji biste trebali staviti na štedni račun da biste proizveli jednak tok plaćanja kamata. Ovaj garantovani redovan prihod od države je dakle oblik bogatstva. To nije uključeno u zvanične brojke, ali čini veliku razliku. Prema istraživanju Lindsay Jacobs i kolega (2021) za Boston Fed, vrijednost penzija i socijalnog osiguranja u SAD-u iznosi polovinu cjelokupnog bogatstva. Njihovim dodavanjem proizvodi se značajno niža cifra za nejednakost bogatstva.

Državne službe, kao što su škole i bolnice, također pružaju ljudima niz nefinansijskih beneficija. I one su oblik bogatstva s vrijednošću kapitala: razmislite o tome koliko novca treba uložiti da biste priuštili ove kontinuirane usluge. Ali opet, ovaj oblik bogatstva se ne računa. U nekim zemljama s visoko razvijenom socijalnom pomoći, kapitalna vrijednost ovih državnih beneficija i usluga može premašiti sve

druge oblike ličnog bogatstva. Budući da su dostupni svima, imaju moćan, ali nezabilježen, izjednačujući učinak.

Ovaj neujednačeni predračun je posebno pogrešan kad statistika SAD-a, na primjer, uključuje privatne penzije, ali ne i javne penzije, i vlasništvo nad kućom, ali ne i stambene subvencije. Ovi propusti preuveličavaju nejednakost, ali imaju malo opravdanja.

Negativno bogatstvo. Daljnji statistički problem je u tome što se mnogi ljudi registruju kao oni koji imaju “negativno bogatstvo”, iako nisu nužno siromašni. Čak i bogati ljudi imaju hipoteke i dugove. Novi diplomanti američkih i evropskih medicinskih škola mogli bi započeti radni vijek s velikim studentskim kreditima, iako mnogi dolaze iz bogatih domaćinstava i mogu se radovati budućoj zaradi znatno iznad prosjeka. Uključivanje takvih slučajeva u grubu statistiku (kao što je Oxfam u svojim godišnjim ocjenama nejednakosti radio prije nego što je prihvatio kritiku) povećava očigledne nejednakosti u bogatstvu.

Ljudski kapital. Najznačajniji propust u statistici bogatstva je možda ljudski kapital, ekonomska vrijednost koju ljudi izgrađuju vlastitim iskustvom i vještinama. Ovo uključuje sredstva kao što su obrazovanje, obuka, vještine i dobro zdravlje, što ih čini produktivnijim i korisnijim za poslodavce. Ovaj oblik bogatstva je nemoguće izmjeriti, ali to je nešto što svi u određenoj mjeri imamo; stoga je daleko

ravnomjernije raspoređeno po populaciji nego fizičko bogatstvo. Opet, njegovo izostavljanje čini da nejednakost bogatstva izgleda šire nego što jeste.

Drugi zbunjujući faktori

Neobičnost, ali važna u mjerama nejednakosti bogatstva je da, ako vrijednost imovine bogatijih ljudi padne (kao što se dogodilo tokom finansijskog kraha 2008-2009), onda izmjerena jednakost raste – iako nikome nije bolje i investitorima je mnogo gore. Ne smijemo miješati jednakost s prosperitetom.

Oporezivanje je još jedan problem. Različita imovina oporezuje se na različite načine, što utječe na njihove cijene, a oporezivanje finansijske imovine se često mijenja, remeteći statistiku bogatstva (a samim tim i jednakosti). Inflacija takođe iskrivljuje vrijednost različitih sredstava, narušavajući vrijednost nekih (kao što je gotovinska štednja) dok povećava potražnju za drugima (kao što su zlato ili imovina).

Koga poredimo?

Kao i kod prihoda, životni ciklusi mogu zbuniti statistiku. Budući da prihodi ljudi uglavnom rastu tokom njihovog života, stariji ljudi mogu uštedjeti više od mlađih ljudi. Dakle, njihovo bogatstvo raste, čak i značajnije od njihovih prihoda. Čak i kad bi postojala potpuna životna jednakost, sa svakom osobom koja odlazi u penziju s potpuno istom ukupnom štednjom,

statistika će i dalje sugerirati ogromnu nejednakost jer upoređuju mlade, siromašnije pojedince sa starijima, bogatijima, a kako dugovječnost raste, sve je više starijih i bogatijih ljudi, što dodatno preuveličava razlike.

Budući da se toliko ličnog bogatstva drži u zemlji i kućama, porast vrijednosti imovine ima za posljedicu povećanje nejednakosti u bogatstvu. U nekim zemljama kao što je Velika Britanija, značajan rast cijena kuća bio je glavni pokretač očiglednog povećanja nejednakosti u bogatstvu. Oni koji imaju imovinu (uglavnom stariji ljudi) vidjeli su da im se vrijednost imovine povećala, a oni bez (uglavnom mlađi ljudi) su ostali bez tog povećanja.

U slučaju Ujedinjenog Kraljevstva, ova stambena nejednakost *povećana* je državnim djelovanjem, a ne ublažena njime. Kontrole planiranja koje ograničavaju izgradnju novih kuća i prenamjenu starijih smanjuju raspoloživu ponudu domova, dok politike imigracije i beneficija, uključujući subvencije za neke kupce kuća, podižu potražnju, što rezultira porastom vrijednosti imovine. Opet, treba imati na umu da državna intervencija nije nužno protuotrov nejednakosti, već je često njen uzrok.

Izobličenje istine

Ginijev koeficijent stoga mora sugerirati još veću nejednakost bogatstva u odnosu na prihode; ali ostaje nepouzdan vodič za stvarno stanje i veoma je osjetljiv na kvalitet upotrijebljenih podataka.

EAMONN BUTLER

Imajte na umu i da mnoga bogatstva ne drže pojedinci, već vlade (koje kontroliraju zakonodavna tijela) i kompanije (koje kontroliraju dioničari). Izjave da nekoliko milijardera kontrolira većinu svjetskog bogatstva su pretjerane. U svakom slučaju, ako ljudi akumuliraju bogatstvo napornim radom, razumnom štednjom i mudrim ulaganjem, čime doprinose ekonomskom rastu i općem prosperitetu, zar to nije nešto vrijedno divljenja, a ne za osudu?

5. MEĐUNARODNA POREĐENJA

Narativ globalne nejednakosti

Narativ o globalnoj nejednakosti je dobro poznat: nejednakost raste decenijama; milijarderi zarađuju trilione dok zarade radnika padaju za trilione; 1 posto najbogatijih posjeduje dvije petine svjetskog bogatstva; deset najbogatijih milijardera imaju više bogatstva kod sebe nego neke zemlje; najbogatiji postaju sve bogatiji dok najsiromašniji padaju u dugove; 1 posto najbogatijih imalo je dvostruko više svjetskog ekonomskog rasta od donjih 50 posto; a ove nejednakosti ogledaju se u siromaštvu i lošem pristupu zdravstvenoj zaštiti, stanovanju, sanitarnim uslovima, obrazovanju i ostalim mogućnostima.

Problemi s podacima. Trebali bismo biti skeptični prema ovim tvrdnjama, s obzirom na probleme prikupljanja podataka o kojima smo gore govorili. Dovoljno je teško dobiti tačne mjere unutar jedne zemlje, a kamoli napraviti poređenja između zemalja, kad se podaci o prihodima i bogatstvu prikupljaju na različite načine i s različitom tačnošću. Muke kao što su devizni kursevi također komplikuju situaciju: pošto su opće cijene u siromašnim zemljama niske, one mogu izgledati još siromašnije. To se može nadoknaditi korištenjem pariteta kupovne moći (PPP) umjesto sirovih cijena; ali uvijek je pametno provjeriti da li brojke koje se iznose u javnoj raspravi to odražavaju.

Nepouzdana objašnjenja. Tradicionalna objašnjenja globalne nejednakosti također su poznata i upitna. Govori se o kolonijalizmu i ropstvu, iako kolonije nameću troškove okupatorskim silama, one im donose i beneficije. Ropstvo, kao što je Adam Smith primijetio, nije samo moralno uvredljivo, već je i loša ekonomija.

Navode se i razlike u prirodnim resursima, iako su mjesta kao što su Hong Kong i Singapur napredovala i bez ove prednosti. Vjerovatno je važnije da li takvo potencijalno bogatstvo kontroliraju vladari, prijatelji ili oligarsi – kao što je i odsustvo vladavine zakona, koja dozvoljava tim insajderima da pljačkaju.

Okrivljuju se i glad i prirodne katastrofe (kao što su zemljotresi); ali tamo gdje je tržištima dozvoljeno da rade, glad je uglavnom eliminirana, dok su porast standarda i međunarodna saradnja uveliko smanjili gubitak života od prirodnih katastrofa.

Druga ideja je da, budući da siromašnije zemlje generalno zavise od izvoza robe, za kojom je potražnja ograničena, one će uvijek zaostajati za proizvođačima, gdje je potražnja beskonačna. Međutim, nekoliko siromašnijih zemalja preskočilo je napredne tehnologije, opovrgavajući ovu tvrdnju.

Konačno objašnjenje je da je globalizacija svakako dovela do toga da su neki proizvođači iz siromašnih zemalja potkopani efikasnijim uvozom. S druge strane, prihodi u zemljama kao što su Bangladeš, Vijetnam i Filipini enormno rastu jer su im bogatije zemlje prebacile posao.

Druga objašnjenja

Postoje uvjerljivija objašnjenja.

Kulturološki faktori. Kulturološke razlike, kao što je odbijanje na nekim mjestima da se ženama dopusti rad van kuće, ili da se grupama niskog statusa dopušta da se bave određenim profesijama, očigledno su značajne. Ratovi i građanski ratovi, često između različitih religijskih ili etničkih grupa, prekidaju ulaganja i rast. Ponekad se takvo nasilje rasplamsa jer se zemljom upravlja silom, a ne demokratskom saglasnošću; drugim riječima, civilne institucije su također ključne.

Institucionalne i političke razlike. Postoje greške u politici kao što je supstitucija uvoza – pokušaj da se kod kuće proizvode stvari koje se mogu jeftinije kupiti iz inostranstva. Centralizovano ekonomsko planiranje i proizvodnja, na sličan način, mogu istisnuti privatne investicije i poduzetništvo i njegovati duboke političke nejednakosti.

Vjerovatno je najveća prijetnja međunarodnoj jednakosti često sama vlada. Na primjer, proizvoljni i pretjerani propisi o malim poduzećima, loše državne škole, visoki porezi koji umanjuju poticaje, javni dug i pokroviteljstvo mogu sputavati zemlje. Ni strane vlade možda neće pomoći: mnoge siromašnije zemlje koje zavise od pojedinih usjeva kao što su šećer ili kafa, nalaze da je njihova roba skuplja od bogatih tržišta kao što su Amerika i Evropska unija zbog visokih protekcionističkih trgovinskih barijera.

Akumulacija kapitala. Jednako važna je i akumulacija kapitala. Kapitalna dobra, kao što su fabrike i mašine, omogućavaju zajednicama da proizvedu daleko veći učinak, koristeći mnogo manje napora nego što bi inače mogle. Prije otprilike 250 godina, industrijska revolucija izgrađena je na ovoj jednostavnoj ideji, pokrećući samojačajući ciklus prosperiteta u naprednim zemljama.

Iako današnje zemlje u razvoju uglavnom sprovode sličnu strategiju, one su imale manje vremena da ostvare svoje bogatstvo i kapital (uključujući ljudski kapital: pristup kvalitetnom obrazovanju zahtijeva ulaganja, ali uveliko povećava produktivnost zemlje). Neke su, poput nekoliko subsaharskih zemalja, neproduktivno gubile vrijeme slijedeći druge strategije poput državnog socijalizma, ali i danas su na sličnom putu.

Međutim, stvaranje kapitala je dug i težak proces; na kraju krajeva, razvijenim zemljama je trebalo oko 250 godina da dođu tamo gdje su sad (a proces je vjerovatno započeo prije toga, stvaranjem liberalnih institucija uključujući vladavinu prava, građanska i politička prava, obrazovanje i sve veće uvažavanje prednosti trgovine). Bolja dugoročna strategija od pokušaja izjednačavanja zemalja, stoga, može biti da im se pomogne da ubrzaju proces akumulacije kapitala.

Mladi svijet. Zapamtite također da ljudi imaju tendenciju da gomilaju bogatstvo tokom svog životnog ciklusa; a polovina svjetske populacije je mlađa od 30 godina. U većem dijelu Subsaharske Afrike

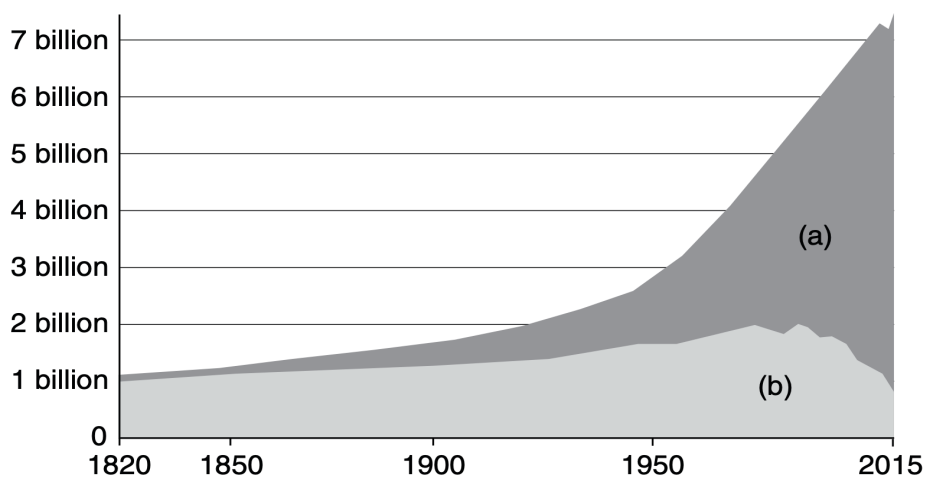
polovina stanovništva je mlađa od 20 godina. U većini razvijenih zemalja, nasuprot tome, polovina je starija od 40 godina. Dakle, građani razvijenih zemalja su jednostavno imali više vremena da izgrade sopstveni ljudski i fizički kapital. To opet doprinosi sadašnjoj nejednakosti između starih i bogatih zemalja i mladih i siromašnih. Ipak, tokom vremena, poboljšanje zdravstvene zaštite, obrazovanja, akumulacije kapitala i vremena trebalo bi da to smanje.

Jednakost, siromaštvo i rast

Kao što je istraživač javne politike Tim Worstall istakao 2019. godine, MMF vjeruje da postoji Ginijeva “slatka tačka” - da neka nejednakost pomaže zemljama da se obogate, dok previše utječe na njihov ekonomski rast. Ovo zvuči uvjerljivo, osim što MMF-ova slatka tačka predstavlja samo malo više jednakosti nego što je sad u (navodno vrlo nejednakim) SAD-u, otprilike koliko i u Velikoj Britaniji, a mnogo manje nego u Francuskoj i Švedskoj. Ovo sugerira da bi siromašne zemlje imale koristi od unutrašnje preraspodjele, ali bi bogatije zemlje time naštetile sebi.

Međutim, tada bi MMF mogao imati uzrok i posljedicu na pogrešan način. Teško je shvatiti zašto bi veća jednakost mogla potaknuti ekonomski rast. Lakše je zamisliti zašto bi brzi rast mogao povećati nejednakost: jednostavno, prihodi poduzetnika rastu više od drugih jer razumiju nove mogućnosti koje se otvaraju.

Napredak u borbi protiv siromaštva. Također je teško povjerovati u tvrdnje da siromašni u svijetu postaju sve siromašniji kad se najgori oblik siromaštva (posmatrano kao život s 1,90 dolara dnevno ili manje) tako brzo smanjuje. Kao što Johan Norberg primjećuje u svojoj knjizi *Progress (Progres)* iz 2016. godine, u prosjeku u posljednjih 25 godina, svake sedmice skoro milion ljudi biva izvučeno iz siromaštva od 1,90 dolara dnevno. 1950. godine otprilike dvije trećine svjetske populacije živjelo je od 1,90 dolara dnevno ili manje. 1980. godine, kad su globalizacija i trgovina počele da se ubrzano šire, iznosila je oko dvije petine. Do 1990. to je palo na nešto više od trećine. Sad je to jedan od deset (sve brojke uzimaju u obzir inflaciju).

Grafikon 2: Svjetsko stanovništvo koje živi u ekstremnom siromaštvu, 1820-2015.

Izvor: Roser i Ortiz-Ospina (2013); Ravallion (2016) ažuriran sa Svjetskom bankom (2019).

Napomene: (a) Broj ljudi koji ne žive u ekstremnom siromaštvu. (b) Broj ljudi koji žive u ekstremnom siromaštvu. Vidi Hasell i Roser (2019) za prednosti i ograničenja ovih podataka i kako historičari dolaze do ovih procjena.

To je tako uprkos rastu svjetske populacije: brojka siromašnih od 1,90 dolara dnevno iz 1990. iznosila je skoro 1,9 milijardi ljudi, a budući da je svjetska populacija od tada porasla za trećinu, moglo se očekivati da tim slijedom siromaštvo od 1,90 dolara dnevno do danas iznosi nešto više od 2,5 milijardi ljudi. Ipak, ono je palo na 700 miliona, uglavnom u Subsaharskoj Africi. Čak i u tom slučaju, koncentrisano je u Nigeriji, Kongu, Ekvatorijalnoj Gvineji, Južnom Sudanu, Tanzaniji, Etiopiji i Madagaskaru – uglavnom socijalističkim zemljama koje nisu dobro integrirane u svjetski trgovinski sistem. Drugdje je uglavnom nestalo. Sve u svemu, siromaštvo od 1,90 dolara dnevno ne izgleda da će još dugo opstati.

U stvari, trgovina i globalizacija – ojačane liberalnim demokratskim institucijama koje ih čine mogućim – izgledaju kao najbolji protuotrov i siromaštvu i nejednakosti. Treba samo pogledati poslijeratnu Istočnu i Zapadnu Njemačku, ili Sjevernu i Južnu Koreju danas, da vidimo bogatstvo stvoreno i rasprostranjeno u tržišno orijentisanim ekonomijama i siromaštvo, nejednakost i hijerarhiju socijalističkih autokratija. Kao što su profesori Philip Booth i Ben Southwood primijetili 2017. godine, prosječna plata u Vijetnamu bila je samo 100 dolara godišnje početkom 1980-ih, prije nego što su je prilike globalizacije povećale na 20 puta veći iznos; prosjek u Kini, koja je sad veliki izvoznik, porastao je više od 35 puta. Naš međusobno povezani i međuzavisni svijet postaje i ravnopravniji i bogatiji.

6. DA LI BOGATI MORAJU BITI BOGATIJI?

U knjizi *Capital in the Twenty-First Century* (*Kapital u 21. stoljeću*), francuski ekonomista Thomas Piketty (2017) tvrdi da su prinosi od bogatstva uvijek veći od opće stope ekonomskog rasta (ili, kako on to kaže, $r > g$). Shodno tome, vlasnici kapitala akumuliraju bogatstvo brže od običnih radnika. Ovo, kaže on, produbljuje i održava podjelu između bogatih i siromašnih, stvarajući aristokratiju zakupaca sa sve većim udjelom u ukupnom bogatstvu.

Zašto onda, nakon 300 godina relativno slobodnih tržišta, ova aristokratija koja posjeduje kapital već nije akumulirala cjelokupno svjetsko bogatstvo? Piketty odgovara da se kapital periodično rasipa ratovima – ali onda proces počinje iznova. Dakle, da bi kontrolirao akumulaciju bogatstva zasnovanog na kapitalu, on predlaže postepeni globalni porez na bogatstvo, koji raste do 80 posto na najbogatije, zajedno s višim porezima na nasljedstvo.

Bogatstvo je nesigurno

Pikettyevi kritičari žale se da je rat samo jedan od mnogih faktora zavjere protiv akumulacije – i zadržavanja – kapitala. Da bi se uopće ostvarilo bilo kakav povrat, kapital se mora kreirati, uzgajati, njime se mora upravljati, održavati i mudro primjenjivati.

EAMONN BUTLER

Njegovi vlasnici mogu propasti u bilo kojoj od tih faza, a to se često i desi. Čak i ako ljudi uspiju steći bogatstvo, oni ili njihovi nasljednici lako ga mogu ponovo izgubiti greškama, pogrešnim proračunima i nesrećama. Studija Roberta Arnota i kolega iz 2015. sugerira da se polovina naslijeđenog porodičnog bogatstva izgubi u roku od desetak godina. Porodično bogatstvo raste i pada, a malo ljudi ostaje na listi bogatih *Sunday Timesa* ili *Forbesovoj* listi milijardera.

Bogatstvo se također može izgubiti konzumiranjem – drugim riječima, trošenjem i uživanjem u njemu – umjesto da ga se konstantno reinvestira, ali i (poput Jamsetji Tate, Bill Gatesa, George Sorosa, Andrew Carnegiea i porodica Sainsbury i Weston) dajući ga u filantropske svrhe. Ipak, čini se da Piketty zamišlja da će kapital bez napora nastaviti proizvoditi povrate koji obogaćuju njegove vlasnike, kao što je voće koje pada s drveta koje nekako nikad ne treba zalijevanje, podrezivanje, kontrolu štetočina ili razmnožavanje.

Svaka kapitalna investicija nosi rizik - riječ koja se u Piketijevoj knjizi jedva da i spominje, i to samo usput. Proizvodi i kompanije mogu propasti ili podleći brzorastućim konkurentima, ostavljajući svojim podržavaocima ulaganja s niskim prinosom ili bezvrijedne investicije. Rizik otežava predviđanje povrata kapitala za deset godina, a kamoli sto; a čak i mali rizik negira Piketijev $r > g$. U zapadnim ekonomijama povrati kapitala opadaju od ranih 1980-ih, a rizik čini povrat još nesigurnijim.

Drugi oblici bogatstva

Zapamtite i da vlasnici kapitala i radnici nisu odvojene grupe. Radnici ulažu u penzije i štedne planove, dajući im sopstveni kapital. Piketty ne primjećuje najvažniji i najširi zajednički oblik kapitala, naime ljudski kapital. Ovo je, kao što je već objašnjeno, nešto što svi posjedujemo i u šta ulažemo – stjecanje vještina, odlazak na fakultet, učenje jezika, prelazak na bolje poslove i tako dalje. Što se tiče povrata, to je vjerovatno najbolja investicija koju neko od nas može napraviti, ali to nije vlasništvo nekolicine već bogatih: svi ga imamo ili možemo steći.

Potrebno je samo pogledati uspjeh siromašnih grupa imigranata da bismo vidjeli kako ljudi bez fizičkog ili finansijskog kapitala, ali koji su spremni uložiti u svoj ljudski kapital, napreduju. Četvrtina od 1 posto najvećih britanskih zaradivača su imigranti, kao i više od trećine FTSE 100 izvršnih direktora; petinu američkih najvećih kompanija s liste Fortune 500 osnovali su imigranti, a drugu petinu djeca imigranata. Istina, neki od njih mogu biti bogati ljudi koji se kreću po zemljama, ali ima sasvim dovoljno priča od siromaštva do prosperiteta koje pokazuju da ne morate biti finansijski bogati da biste se finansijski obogatili.

Prosperitet bez jednakosti

Piketty s odobravanjem govori o “pozlaćenom dobu” 19. stoljeća u kojem su prihodi ubrzani - iako u to vrijeme nije bilo zakona koji bi štitili sindikate,

ni minimalne plate, ni države blagostanja, niti mnogih drugih stvari za koje se obično zamišlja da jačaju jednakost. Ali onda su izumi poput struje, telegrafa, pisaćih mašina i mašina za šivanje povećali industrijsku produktivnost, što je dovelo do povećanja plata, skraćanja radnog vremena i veće potrošačke moći, od čega su sve ekonomske grupe imale koristi, posebno najsiromašnije. Njegova tvrdnja da je “siromašnija polovina stanovništva danas jednako siromašna kao što je bila u prošlosti, s jedva 5 posto ukupnog bogatstva 2010. godine, baš kao i 1910. godine” - u potpunosti zanemaruje činjenicu da je porast produktivnosti sve ljude učinio mnogo, mnogo bogatijim nego što su bili 1910. Isto tako, “Veliki pritisak” prihoda, posebno u Americi, nakon Drugog svjetskog rata nije bio sretan proizvod prosindikalnih zakona ili rastuće socijalne države, već rastuće poslijeratne trgovine.

Ako želite da učinite zemlju siromašnom, Pikettyeva redistribucionistička politika je dobra strategija. Zemlje koje kažnjavaju vlasnike kapitala neizbježno čine ljudima manje vrijednim stvaranje, akumuliranje, očuvanje i ulaganje kapitala. Imaju manje domaćih i stranih investicija i manje štediša za finansiranje proizvodnih projekata. Njihov fokus na distribuciju, a ne na rast, rezultira nižim rastom, produktivnošću i prosperitetom, što najviše šteti siromašnima.

7. ISPITIVANJE MORALNIH ARGUMENATA

Pored ekonomskih argumenata za jednakost, postoje i moralni argumenti. Oni mogu počivati na ideji da princip jednakosti proizlazi iz viših vrijednosti kao što je naša univerzalna čovječnost; ili da je jednakost dobra sama po sebi jer je pravedna ili poštena; ili da donosi druge vrijednosti kao što su povjerenje i društveni sklad. Hajde da pogledamo svaki od njih.

Argument univerzalne čovječnosti

Univerzalna čovječnost kao argument za jednakost je da su u svim važnim aspektima ljudska bića slična. Oni imaju sličan identitet, što implicira da su suštinski jednaki i da ih stoga treba jednako tretirati.

Postoje problemi s ovim prijedlogom. Za početak, ne možemo zaključiti jednakost iz identiteta. Brojevi 3 i 5 dijele istovjetnost da su oba cijeli brojevi. Ali oni nisu jednaki; niti ih možemo učiniti takvima. Iako ljudi govore o tome da su ljudi “rođeni jednaki”, potpuno je jasno da to nisu. Oni se prirodno razlikuju na mnogo načina – fizički, intelektualno i moralno. Da bismo se pozvali na univerzalnu čovječnost u opravdavanju izjednačavanja bilo koje posebne karakteristike, morali bismo dokazati zašto bi baš to trebalo biti ispred ostalih oznaka ljudskog *identiteta*. Ovo nije test koji bi bogatstvo ili prihod prošli.

Neki kritičari također tvrde da, čak i ako je prirodno stanje ljudskih bića jednakost, to stanje još uvijek nije nužno moralno, poželjno ili održivo. To bi moglo biti stanje u kojem je život “usamljениčki, siromašan, gadan, nasilan i kratak”, kako je to rekao filozof Thomas Hobbes (1651). Takvi kritičari bi tvrdili da nejednako društvo može dati bolje rezultate. Opet, moralo bi se pokazati da je to tako prije nego što bi prirodni argument jednakosti imao bilo kakvu težinu.

Drugi oblici čovječnosti. Važno je zapamtiti da razlike koje vidimo u prihodima ili bogatstvu nisu ničiji svjestan izbor. Oni su samo rezultat bezličnih ekonomskih procesa. Ako bismo svjesno pokušavali da raspodijelimo prihode na osnovu naše zajedničke čovječnosti, da li bi jednakost uopće bila naša ambicija? Možda bi bolji pokazatelj naše čovječnosti bila naša dobronamjernost prema drugima – odluka da ne naudimo drugima, na primjer, i pomaganje najnesretnijih. To može značiti da drugima date dužnu pažnju i poštovanje kao bližnjemu, ali ne nužno jednako uvažavanje i poštovanje.

U neravnopravnim društvima može postojati veće poštovanje. U ekonomijama izgrađenim na specijalizaciji, ekonomski cijenimo ljude zbog njihovih različitih vještina; a različito ih cijenimo prema drugim stvarima, kao što su njihov društveni položaj ili prijateljstvo ili hrabrost. Vjerovatno je bolje da ljude vrednuju njihove kolege na osnovu ovih različitih mjera, nego da ih oni koji su na vlasti vrednuju na osnovu jedne mjere. Univerzalna

čovječnost zahtijeva da prepoznamo razlike među ljudima, a ne samo njihove sličnosti; i da ljude tretiramo kao pojedince, a ne na osnovu jedne apstrakcije kao što su prihod ili bogatstvo. S obzirom na to da slobodni pojedinci imaju različite ambicije, uključujući i nefinansijske, neizbježno je da će među njima doći do nejednakosti u prihodima i bogatstvu. Ali to nisu krajnje karakteristike koje definiraju čovječnost.

John Rawls: jednakost i pravičnost

Možda najuspješniji pokušaj da se pruži racionalan moralni argument za ekonomsko izjednačavanje je *Theory of Justice (Teorija pravde)* Johna Rawlsa. Njegova metoda je misaoni eksperiment: ako bismo morali dizajnirati društvo, ali (iza “vela neznanja”) ne znamo koje bi naše mjesto u njemu bilo, kakvu bismo raspodjelu dizajnirali? Njegov odgovor je da bismo bili oprezni i izabrali društvo relativne jednakosti sa snažnom mrežom za podršku najugroženijih.

Šanse, a ne jednakost. To može biti prirodan izbor za akademika; ali akademici uglavnom ne žele da rizikuju. Drugi imaju različite odgovore na rizik i mogu se kockati na različite načine. Mnogi su možda savršeno spremni da iskoriste šansu da “učine nešto veliko” i da im bude bolje u društvu s manje jednakosti.

Matematički, racionalni kockar bi izabrao minimalnu zaštitu, ali ne i jednakost. A različite vrste društva matematički bi kockarima dale istu

“očekivanu vrijednost” njihovih izbora – tako da ionako nema ničeg jedinstveno racionalnog u vezi s opcijom jednakosti.

Ali ako bi kockari mogli odlučiti o iznosu bogatstva ili prihoda koje će društvo imati, a ne samo o njegovoj raspodjeli, mogli bi odlučiti da imaju bogato, rastuće, ali manje jednako umjesto siromašno, stagnirajuće, ali “jednakije” društvo. Ili mogu izabrati manje jednako, ali mobilno društvo, vjerujući da će to povećati poticaje i potaknuti napredak i prosperitet. Ili bi mogli izabrati društvo koje je ekonomski nejednako, ali jednako na druge načine, kao što je društveni status. Nažalost, Rawlsov scenario ne dozvoljava takve mogućnosti, efektivno isključujući sve osim ekonomske jednakosti.

Selektivne informacije. Rawls također pretpostavlja da kockari dijele “prirodnu jednakost”, tako da moraju napraviti svoj izbor na racionalnim osnovama, a ne na bilo kakvom očekivanju da bi mogli koristiti svoje posebne moći ili sposobnosti da restrukturiraju odabrano društvo na način koji im više odgovara. Smatra da to znači da bi izabrali nejednako društvo samo kad bi svi imali koristi od njega. Ali ova navodna “prirodna jednakost” automatski preuzima ljudske razlike koje u stvarnosti oblikuju društva. Sposobni i ambiciozni ljudi, na primjer, ne bi imali razloga da biraju jednakost; možda bi više voljeli društvo nejednakosti u kojem bi se mogli probiti do vrha.

Kockari jasno moraju biti upoznati s načinom na koji društva funkcioniraju da bi znali na šta se klade; ali ne toliko da bi mogli biti sigurni da će

završiti bolje od drugih. Rawls pretpostavlja da svi oni razumiju princip *pravde*, ali pošto on to definira kao pravičnost, to neizbježno gura njihove izbore ka jednakosti, a ne drugim mogućnostima kao što su različitost ili mobilnost. Drugim riječima, on svoje kockare i njihovo kockanje osmišljava na načine koji nužno podržavaju slučaj jednakosti, nadjačavajući sve druge aspekte društva kao što su porodica ili zasluge ili sloboda. Zaista, malo se spominje sloboda i njena vrijednost u knjizi *A Theory of Justice (Teoriji pravde)*. Dok su porodica i odgoj očigledno glavni izvor nejednakosti, Rawls se povlači od izdvajanja iz svog navodno racionalnog, ravnopravnog društva.

Služi ili zasluži. Koliko god izjednačavali bogatstvo i prihode, i dalje nam ostaje činjenica da nas druge ljudske razlike čine nejednakim na mnogo različitih načina. Da bi se obnovila jednakost, Rawls predlaže da oni s prirodnim talentima treba da ih koriste samo za opće dobro, a ne za vlastiti napredak. No, iako su takva prirodna davanja stvar sreće, to ne znači da ih “ne zaslužuju” i da ih se stoga treba odreći. Lično postignuće je gotovo uvijek ukorijenjeno u nekom prirodnom kvalitetu, kao što je kondicija ili vještina; ali mi i dalje mislimo da sportisti “zaslužuju” svoje medalje i ne pomišljamo da drugi ljudi imaju pravo na njih.

Ukratko, Rawlsov argument, iako veoma utjecajan, nije zadovoljavajući. Pravda ne znači samo pravičnost; mnogo manje znači jednakost. Pravedno društvo je ono koje poštuje ljude kao pojedince, tolerira njihove različitosti, osigurava njihovu slobodu,

EAMONN BUTLER

štiti njihova prava i minimizira prisilu nad njima. Ako krenemo s unaprijed stvorenom predstavom o jednakom društvu, ne možemo garantovati nijedan od tih ishoda.

8. ISPITIVANJE PRAKTIČNIH TVRDNJI

Upitno je, dakle, koliko se jednakost može ocijeniti kao moralno dobro samo po sebi ili ono koje proizlazi iz temeljnih vrijednosti kao što je pravda. Postoje i sumnje u to koliko nam jednakost pomaže da postignemo i druge vrijednosti.

Greške na duhovnom nivou

Teza knjige *The Spirit Level (Jednakost)* autora Kate Pickett i Richarda G. Wilkinson (2010) je da su gotovo svi društveni problemi, od nesreće do gojaznosti, mentalnih bolesti, smrtnosti novorođenčadi, loših škola i stopa ubistava, povezani s nejednakošću prihoda. Ovi problemi, sugeriraju autori, mogu biti rezultat psihološke štete izazvane nejednakošću, kao što su zavist, nepovjerenje i pohlepa. Da bi dokazali svoju tezu, rangiraju različite zemlje u pogledu njihove nejednakosti, a zatim ih ocjenjuju na osnovu različitih mjera, pronalazeći korelaciju u skoro svakom slučaju. Iako su korelacija i uzročnost dvije različite stvari, njihovi dokazi još uvijek uvjeravaju hiljade čitatelja da nejednakost zaista uzrokuje široku lepezu društvenih problema.

Međutim, mnogi kritičari snažno osporavaju tezu, metodu i rezultate istraživanja u knjizi, a da ne spominjemo popularne zaključke zasnovane na

njima. Na primjer, istaknuti britanski ekonomista John Kay ističe da je većina navodnih korelacija predstavljena kao raspršeni dijagrami kroz koje se povlači “linija trenda”. U gotovo svakom slučaju postoji toliko mnogo zemalja “izuzetaka” (i često, tako malo “istovjetnih”) da bez linije trenda podaci više izgledaju kao da su potpuno nasumično razbacani.

Izbirljivost podataka. U knjizi *The Spirit Level Delusion* (*Iluzija jednakosti*), Christopher Snowdon (2010) tvrdi da izbor zemalja koje su uključene ili isključene čini ogromnu razliku u rezultatima istraživanja i može neutralizirati ili čak preokrenuti navodne korelacije. Autori knjige *The Spirit Level* (*Jednakost*) tvrde da postoje dobri razlozi za njihov izbor i da se moraju ograničiti na velike zemlje koje prikupljaju podatke koje procjenjuju u svakom pojedinom slučaju, ali Snowdon tvrdi da su neke mjere (poput očekivanog životnog vijeka) veoma osjetljive na to koje su zemlje uključene te da izostavljanje Singapura, Južne Koreje, Hong Konga i Češke, plus sporadično isključivanje drugih zemalja koje se možda ne uklapaju u narativ, predstavljaju “izbirljivost podataka”.

Kompleksni uzroci. Malo je vjerovatno da bi razlike između zemalja u zdravstvu, kriminalu ili drugim mjerama mogle proizaći samo iz nejednakosti, kaže Snowdon. Loše zdravlje, na primjer, vjerovatnije će biti posljedica siromaštva, lošeg stanovanja, lošeg obrazovanja, dugog radnog vremena fizičkog ili poljoprivrednog rada, pa čak i starosnog profila dotične zemlje. Stope smrtnosti novorođenčadi

moгу biti vjerovatnije povezane s razlikama u dobi za brak, lijekovima i prikupljanju podataka nego nejednakosti, a smrtnost novorođenčadi je sad toliko rijetka u naprednim zemljama da su bilo kakve razlike irelevantne (vrijedi spomenuti, Singapur – krajnje nejednako društvo – ima najnižu stopu na svijetu).

Gojaznost, još jedna pretpostavljena korelacija, vjerovatnije će odražavati tradiciju prehrane i načina života različitih zemalja, a ne nejednakost. Različite stope potrošnje duhana i alkohola mogu biti pod utjecajem veličine poreza nametnutih na ove proizvode. Stope mentalnih bolesti, također, mogu imati mnoge druge uzroke osim navodne tjeskobe izazvane nejednakošću. Mnoge siromašnije zemlje nemaju čak ni podatke o mentalnim poremećajima, dok one bogatije koje sebi mogu priuštiti više psihijataru prirodno imaju više pacijenata s dijagnozom.

Isti kompleksni uzroci primjenjuju se i na druge korelacije u knjizi *The Spirit Level (Jednakost)*. Autori tvrde da relativno nejednaka društva poput SAD-a šalju više ljudi u zatvor, sugerirajući da nejednakost potiče zločine, ali čini se da se ta razlika više odnosi na kulturu kažnjavanja nego na stopu zločina, kaže Snowden, budući da neke zemlje relativne jednakosti imaju visoku stopu nasilnog kriminala, ali odlučuju poslati manje ljudi u zatvor. Opet, visoke stope reciklaže u Japanu i Švedskoj možda ne pokazuju da takva društva visoke jednakosti imaju veću društvenu posvećenost, jednostavno da je

reciklaža na tim mjestima obavezna. Bolji pokazatelj društvene posvećenosti mogao bi u stvari biti svjetska filantropska davanja u Americi.

Nemoguća mjerenja. Možda je najteži fenomen za utvrđivanje navodna korelacija između jednakosti i sreće, koju je nevjerovatno teško (i vjerovatno nemoguće) izmjeriti. Na primjer, Finska je, uprkos stalnoj zabrinutosti zbog susjedne Rusije, ocijenjena kao najsretnija zemlja na svijetu; ali to može biti posljedica njihove malobrojnosti i homogenosti, što vjerovatno podstiče povjerenje; ili to što su dvije trećine stanovništva luterani, čija crkva ih uči da budu zadovoljni svojom sudbinom. No, ako nam mjere sreće nešto govore, onda je to da su ljudi u bogatim zemljama generalno sretniji od onih u siromašnim, bez obzira na nejednakosti u prihodima. Opsežna istraživanja istraživača Jonathana Kelleya i Mariah Evans (2017) razotkrivaju ideju da nejednakost podriva sreću: u zemljama u razvoju nejednakost se smatra pokazateljem mogućnosti i uzlazne mobilnosti; u razvijenim zemljama izgleda da uopće nema veze.

Sugestija da nejednakost rađa zavist i društvenu napetost je također upitna. Opet, teško je izmjeriti bilo koji pojam; šta bi se trebalo smatrati pokazateljima društvene napetosti je stvar mišljenja – građanski ratovi, državni udari, neredi, agresivne objave na društvenim mrežama? I, tokom historije, ratovi i ustanci su se dešavali iz mnogo različitih razloga, ne nužno samo iz unutrašnjih društvenih tenzija. Vjerovatno je nejednakost bila mnogo veća prije

nekoliko stoljeća, ali je bilo manje zavisti; ili možda više prihvatanja da je nejednakost normalno stanje, a oni koji podstiču politička previranja mogu imati mnogo drugih motiva osim zavisti.

Pogrešno usmjeravanje našeg fokusa

Uspoređujući veliki niz društvenih mjera protiv nejednakosti, *The Spirit Level (Jednakost)* nas tjera u tunnelsku viziju da je nejednakost ključni faktor, iako su podaci nepouzdana, mjere upitne, a stvarnost vrlo komplikovana.

Podaci koji postoje potiču iz široke grupe zemalja s različitom populacijom i različitim vrijednostima, kulturama, religijama, etničkim grupama, historijom, tradicijom, načinom ishrane, obrazovnim standardima, socijalnom pomoći i porodičnim strukturama. Norveška, Južna Koreja, Izrael, Švicarska ili Brunei su sve bogate zemlje, ali nemaju mnogo toga zajedničkog. Nejednakost prihoda ne objašnjava nisku stopu nataliteta tinejdžera u Aziji, pretilost i filantropiju Amerikanaca, visoku stopu samoubistava u Japanu ili visok nivo povjerenja u Skandinaviji. Jednostavno nema pouzdanih dokaza, niti akademske saglasnosti, da nejednakost ima mnoge nepoželjne rezultate za koje se optužuje.

9. JEDNAKA PLATA NA RADNOM MJESTU

Kontradiktornost jednakih plata

Problem kako uspostaviti jednaku, ali pravednu platu na radnom mjestu kristalizira šire probleme pretvaranja ideje jednakosti u praksu.

Kontradiktornost jednakih plata. Počnimo od ekstremnog slučaja, gdje su poslodavci dužni da svojim radnicima daju jednake plate. Ako zaposleni rade različito radno vrijeme, možda zbog bolesti ili porodičnih obaveza ili čak zbog loše organizacije vremena, te grupe bi na kraju imale više po odrađenom satu od drugih. Ovo neizbježno dovodi do sukoba među radnom snagom, kao što su generalni direktori koji su dobrovoljno pokušali s politikom jednakih plata (kao što je Simon Benton iz britanske psihoterapijske kompanije Spill) to osjetili na svojoj koži. Rezultat su nesretna radna mjesta i pad produktivnosti.

Možda zato čak ni socijalističke zemlje nemaju jednake stope plata i zašto aktivisti obično pozivaju na “više jednakosti” – maksimalne omjere između viših i nižih zarađivača, minimalne i maksimalne plate i tako dalje – umjesto jednostavno na “jednakost”. Međutim, isti problemi se javljaju u okviru takvih politika, čak i ako su u blažem obliku.

Nemonetarni faktori. Politika jednakih plata ne prepoznaje mnoge razlike između različitih poslova. Neki su prijatni, neki ne; neki dolaze s “povlasticama” dok drugi ne; neki će zahtijevati veliko početno ulaganje vremena i truda u obuku prije nego što osoba uopće počne raditi. Zašto bi iko pristao da radi posao koji zahtijeva znatna ulaganja, za istu platu kao posao koji bi svako mogao raditi?

Ako bismo proširili značenje “jednake plate” i pokušali nadoknaditi ljudima ove razlike u poslovima, kako bismo uopće mogli izračunati njihovu vrijednost? To postoji samo u glavama dotičnih pojedinaca. Ako želimo da kompenziramo ljude za teške poslove, da li to znači da ćemo manje plaćati kvalifikovane radnike, jer kvalifikovani radnici lakše nalaze isti posao?

Nejednake porodice. Drugi problem je što zaposleni mogu imati porodice različite veličine. Uz jednaku platu, jednočlano domaćinstvo prošlo bi bolje nego domaćinstvo s dvoje ljudi, ali samo jednim zarađivačem, i mnogo bolje od četvoročlane ili petočlane porodice. Jednako plaćati ljude, dakle, još uvijek ne znači da svi postaju podjednako dobrostojeći.

Različiti načini djelovanja. Radnicima se mogu dati jednaka primanja, ali neki mogu odlučiti da štede i investiraju više od drugih ili da prosljede novac svojim porodicama. U tome nema nepravde – ne šteti nikome drugome – i zaista, takvu razboritost i odgovornost općenito smatramo hvale vrijednim. Ali to znači da, uprkos tome što ljude plaćaju jednako,

neke porodice i pojedinci na kraju su u mnogo boljem položaju od drugih.

Isto se dešava kad ljudi imaju jednaka primanja, ali im je potrošnja različita. Nekima će, na primjer, možda biti potrebna skupa medicinska njega ili popravke u domu. Drugi mogu odlučiti potrošiti na dizajnersku odjeću ili porodično vjenčanje. Drugi mogu jednostavno protraćiti svoju zaradu i tako postati siromašni. Bez obzira na razlog, rezultat je da, uprkos njihovoj jednakoj plati, svaki od njih na kraju ima različite količine novca.

Postoji li rodna razlika u platama?

Često se tvrdi da postoji “rodni jaz” između načina na koji su muškarci i žene plaćeni za sličan rad, što se uzima kao znak diskriminacije i nepravедnosti. Kritičari ukazuju na razlike u prosječnim platama između muškaraca i žena, koje u nekim razvijenim zemljama iznose i do 40 posto, a u mnogim zemljama veoma mali broj žena dobro zarađuje. Kao odgovor, političari nekoliko zemalja zahtijevaju da veće firme objave svoje stope plata za muškarce i žene i počnu da ih izjednačavaju.

Sužavanje jaza. Međutim, postoje jaki dokazi da (barem u naprednim zemljama) trenutno ne postoji značajan rodni jaz i da su politike zasnovane na tome neutemeljene. Svakako postoji rodna razlika između starijih radnika, ali to je zato što su ti ljudi počeli raditi prije nekoliko decenija, u vrijeme diskriminacije i velikih rodni razlika u platama; a kad su zaposleni

dobijali godišnja povećanja, te razlike u platama su se nastavile. Međutim, vjerovatnije je da će oni koji danas postaju radna snaga biti jednako plaćeni. Za mlade od trideset godina, jaz je uveliko izbljedio (a u nekim zemljama, kao što su SAD, što je dokumentirao Pew Research Center 2013. godine, gotovo je potpuno nestao).

Porijeklo jaza. Još uvijek postoji razlika u platama, ali razlika je u jazu *podizanja*, a ne rodu, jer žene mnogo češće preuzimaju ulogu u podizanju djece i brizi o rodbini. (U Ujedinjenom Kraljevstvu, na primjer, oko dvije trećine njegovatelja su žene, prema IZA Institutu za ekonomiju rada, a procjene OECD-a i drugih ukazuju na sličnu prevlast u nizu zemalja.) Zbog toga je veća vjerovatnoća da će žene tražiti fleksibilan ili honorarni posao. Radnici s povremenim radnim vremenom i radnici s fleksibilnim radnim vremenom manje su vrijedni za poslodavce jer ih koštaju više i možda neće biti pri ruci kad je to potrebno. Posljedično, mnoge žene koje brinu o nekome pristaju na niže plate ili poslove nižeg reda u kojima fleksibilno radno vrijeme uzrokuje poslodavcima manje problema.

Žene mogu početi raditi za istu platu i istu uzlaznu putanju kao i muškarci, ali oni koji u svojim dvadesetim i tridesetim godinama uzimaju odsustvo s posla ili rade skraćeno radno vrijeme kako bi odgajali djecu, zaostajat će – značajno zaostajati – u tom životnom napretku. Kad nastave s radom, njihova plata generalno ponovo raste, ali (pošto

plata odražava iskustvo i godine radnog staža) ponovo počinju s nižeg apsolutnog nivoa nego što su zaposleni s punim radnim vremenom do tada postigli.

Druga objašnjenja. Postoje i drugi razlozi za to. Visoke granične poreske stope i izdašna socijalna davanja mogu navesti žene koje brinu o nekome da duže ostanu bez posla, ostavljajući ih još više u zaostatku. Mogu postojati rodne razlike u temperamentu: u SAD-u istraživanje Pew Centra sugerira da žene više vole poslove u kojima uživaju, koji nude sigurnost i omogućavaju im da odvoje vrijeme za brigu, dok su muškarci spremniji da napreduju.

Žene bi također mogle biti manje agresivne u pregovaranju o plati (potkrijepljeno činjenicom da postoji manji jaz u platama gdje preovladava kolektivno pregovaranje). U kulturama u kojima žene obično uzimaju starije partnere i samim tim su već u prednosti u pogledu plate, moguće da su spremnije da prihvate niža povećanja plata. Osim toga, žene mogu imati različite radne sklonosti, češće se zapošljavaju u malim poduzećima ili neprofitnim tijelima, te u poslovima koji su ugodniji i manje rizični, a svi su po svojoj prirodi slabije plaćeni.

Statističke greške. Neobrađeni statistički podaci također mogu biti pogrešni. Pogrešno je porediti *srednje* plate, na primjer, pošto je raspodjela dohotka toliko iskrivljena. Iako postoji donja granica (kao što su zakonske minimalne plate) za ono za šta ljudi žele ili mogu da rade, ne postoji gornja granica

plate. Mnogo više žena, kao što smo vidjeli, bira fleksibilne ili honorarne (ali slabije plaćene) poslove. Stoga jedan ili dva milijardera muškog pola mogu značajno proširiti rodne *prosjeke*. Da bismo razumjeli situaciju većine običnih ljudi, trebali bismo umjesto toga pogledati *srednju* platu, gdje postoji jednak broj ljudi iznad i ispod. Tu nalazimo mnogo manje rodne razlike.

Prirodne razlike. S obzirom na sve ovo, čini se da najvećim dijelom – možda gotovo u cijelosti, prema nekim studijama – navodni rodni jaz u platama nije posljedica diskriminacije ili nepravедnosti već prirodnog životnog izbora žena i muškaraca. Vlade bi mogle nastojati da rebalansiraju ove razlike politikama kao što su besplatna briga o djeci ili programi prekvalifikacije za žene koje su uzele slobodno vrijeme kako bi se brinule o djeci ili drugim mjerama. Ali ako ne dođe do društvene revolucije u rodnim stavovima prema poslu i brizi, ova razlika će vjerovatno ostati.

Vrijede li izvršni direktori svog novca?

Početak januara donosi godišnje žalbe da su izvršni direktori u kompanijama FTSE ili Dow Jones sad zarađivali više nego što njihovi prosječni radnici zarađuju za godinu dana. Za ovo se tvrdi da je krajnje nepravедno – izvršni direktori mogu raditi dugo, ali ne *toliko duže* od drugih radnika – i popraćeno je prijedlozima da se ova nepravедnost obuzda nametanjem “maksimalne plate” (odražavajući, na

kraju, “minimalnu platu”) ili ograničenje omjera plata rukovodilaca i plata najniže plaćenih uposlenika u kompaniji.

Nejednaki stavovi. Nasuprot tome, vrlo malo ljudi smatralo bi da je nepravedno da vodeći umjetnici, glumci, vozači trka ili fudbaleri zarađuju veoma velike plate. Oni prave veliku razliku u životima mnogih ljudi, ponekad miliona, koji im dobrovoljno plaćaju neko zadovoljstvo. S druge strane, i izvršni direktori prave veliku razliku za svoje brojne dioničare, koji im također dobrovoljno plaćaju za bogatstvo koje stvaraju. Dobar izvršni direktor može značajno povećati vrijednost kompanije; loš je može (i njene investitore) dovesti do bankrota. Ipak, predlaže se da bi dioničarima kompanije trebalo zabraniti da plaćaju ono što smatraju da uspješan izvršni direktor vrijedi njima i svima koji rade u njihovoj kompaniji.

Dodavanje vrijednosti. Plate generalnog direktora su svakako visoke i porasle su, ali s globalizacijom, najveće kompanije na vodećim berzama također su porasle, po veličini, složenosti i međunarodnoj stopi. Malo je ljudi s vještinama da upravljaju tako velikim i složenim međunarodnim poduzećima, kao što je malo svjetskih sportskih ličnosti. Shodno tome, sve je veća konkurencija za talente izvršnih direktora, i ne čudi da su plate i izvršnih direktora i sportskih zvijezda visoke.

Ko odlučuje? Kritičari mogu tvrditi da su plate onih na izvršnoj vlasti *previsoke*, ali ko ima pravo da odlučuje? Jedini objektivna način da se procijeni koliko vrijede

EAMONN BUTLER

izvršni direktori je nakon što se vidi kako njihov dolazak ili odlazak utječe na cijenu dionica kompanije. Međutim, to, kao što je politički analitičar Sam Bowman istakao 2016, može biti veoma važno. Apple je, na primjer, izgubio 5 posto svoje vrijednosti (oko 17,5 milijardi dolara) kad je umro osnivač i izvršni direktor Steve Jobs. Vrijednost Microsofta porasla je 8 posto (20 milijardi dolara) nakon ostavke Stevea Balmera 2013. Iste godine, odlazak Angele Ahrendt iz Burberrya smanjio je vrijednost firme za više od 500 miliona funti. To su velike cifre za sve.

Posao generalnog direktora teško je ocijeniti. To nije kao rad plaćen po količini, gdje plata odražava broj proizvedenih uređaja; zahtijeva viziju i prisustvo i talenat. Dioničari bi mogli otpustiti izvršne direktore ili smanjiti njihove plate ako misle da ostvaruju slab povrat novca; a ponekad to i rade. Ipak, najčešće rado podržavaju platne pakete svojih izvršnih direktora. Ko kaže da nisu u pravu? No, kritičari nejednakosti bi osporili njihovu ocjenu, potkrijepljenu zakonodavnom snagom.

10. KORIJENI POLITIKE IZJEDNAČAVANJA

Od etike do politike

Dalji problemi nastaju kad se moralne ideje, potkrijepljene upitnom statistikom, pretvore u političke programe. Moralne ideje odnose se na to kakvi želimo da ljudi budu; dok javne politike *prisiljavaju* ljude da budu nešto. To je velika razlika.

Lažne pretpostavke. Naša prirodna, kulturna i religijska osjećanja pravednosti navode mnoge ljude na pretpostavku da je jednakost jedino moralno stanje i prečesto se oslanjaju na upitne statistike i opterećene termine kako bi učvrstili tu pretpostavku. A pošto privatno dobročinstvo (fokusirano na siromaštvo, a ne na jednakost) nije doraslo izjednačavanju svih, dalja pretpostavka je da vlada to mora učiniti, silom.

U osnovi ovoga je pretpostavka da pojedinci nisu odgovorni za svoj ekonomski položaj; da nejednakost stvara društvo; i da su siromašni žrtve okolnosti dok su bogati nezaslužni manipulatori. Ipak, ovaj narativ zanemaruje važnost faktora kao što su naporan rad, ambicija, stjecanje vještina, snaga volje i otpor određivanju koliko će ljudi zarađivati i biti bogati.

Opravdavanje preraspodjele. Nekim akademikima narativ o jednakosti pruža opravdanje (ili možda masku) za prelazak s etičke misli na političku akciju.

Vladama sugerira način da se ublaži zavist ljudi i daje osnovu za političku intervenciju.

Otuda i zahtjevi za političkim programom za izjednačavanje svih razlika koje aktivno ne promoviraju kolektivno dobro. To tretira ljude u depersonalizovanim terminima, kao da postoje samo da služe nekom društvenom cilju, odabranom od strane vlasti i čini da etičke ideje (o tome kako živimo svoje živote) služe političkim idejama (o tome kako bismo trebali služiti drugima). Ali etika treba da informiše politiku, a ne obrnuto.

Nemogućnost jednakih ishoda

Nematerijalne razlike. U žurbi da moralnu ideju ekonomske jednakosti pretvorimo u javnu politiku, zaboravljamo da ljudska bića ne posjeduju samo stvari: oni stvaraju i njeguju stvari, uključujući i svoje brojne *nefinansijske* ambicije. Razlikuju se na bezbroj načina, uglavnom bezopasnih – ili čak korisnih: poput prednosti biodiverziteta, naša raznolikost čini naše društvo sigurnijim.

Mnoge druge razlike, poput onih u sposobnostima ili odgoju, ne možemo promijeniti. Niti kompenzirati: kako bismo ocijenili finansijsku vrijednost stimulativnog djetinjstva ili cijenu ekstremne stidljivosti? Kako bismo izmjerili radost i tugu i dali ljudima jednaku mjeru i jednog i drugog? U tom slučaju ljudsko zadovoljstvo dolazi od ispunjavanja naših unutrašnjih ciljeva, a ne od našeg vanjskog bogatstva.

Ne možemo izjednačiti ove stvari jer im ne možemo odrediti cijenu; pa se ljudi umjesto toga fokusiraju na ono što mogu mjeriti i manipulirati – na prihod i bogatstvo. Čini se u najboljem slučaju vrlo površan pristup, a u najgorem veoma izvitoperen. No, i ovo je neadekvatno: možemo se nadati izjednačavanju bogatstva i prihoda, ali to nije garancija da će ljudi na kraju imati jednaku korist.

Problem rock zvijezde. Da spomenemo i problem rock zvijezde. Čak i ako svi krenu s pozicije potpune jednakosti, fanovi će rado platiti novac da vide svoju omiljenu rock zvijezdu na koncertu. Svako od njih završava večer malo siromašnije, a rock zvijezda je završava mnogo bogatije. Za održavanje jednakosti od koje smo započeli bilo bi potrebno stalno preispitivanje i preraspodjela prihoda. Ali pošto su transakcije bile potpuno dobrovoljne, nikome nije učinjena nikakva šteta ili nepravda. Dakle, na osnovu čega bismo mogli preokrenuti ovu dobrovoljnu razmjenu, osim na osnovu društvene vizije nekog autoriteta?

Štaviše, oni koji su loši gitaristi teško da su jednaki nekoj rock zvijezdi, bilo po svojim sposobnostima ili po moći zarade. Mogli bismo možda izjednačiti stvari tako da odsiječemo jedan ili dva prsta najboljim gitaristima. Osim što bismo sebi uskratili neke nevjerovatne muzičke izvedbe, ovo bi bio čin nasilja nad njima. Ali onda svako prisilno izjednačavanje, bilo gitarista ili radnika, zahtijeva prijetnju nasiljem nad nekim ljudima.

To također izaziva kontradikciju u tome što zahtijeva da se ljudi tretiraju *nejednako* kako bi se proizvela željena jednakost. Narativ pretpostavlja da takav prisilni, nejednak tretman u ime izjednačavanja nije u sukobu s drugim dijelovima života, kao što su pravda, građanska prava, sloboda, porodica, prosperitet i eliminacija siromaštva - ali u stvari jeste.

Kompenzacija za lošu sreću

S obzirom na nemogućnost postizanja jednakih ishoda, uobičajena sugestija je da barem nadoknadimo ljudima lošu sreću. To može značiti kompenzaciju za “puku” sreću, kao što je rođenje u nemarnoj porodici, oslijepljenje, pljačkanje ili druge nesreće koje su van kontrole žrtve.

Ali, osim uobičajenog problema kako izmjeriti teret ove nesreće i odlučiti koja je kompenzacija odgovarajuća, takva politika je zakomplicirana činjenicom da postoji mnogo različitih vrsta sreće koje utječu na cijeli ljudski život na različite načine i to u različitim stepenima u različitim kombinacijama. Nije očigledno kako to dešifrovati i odlučiti šta treba da nadoknadimo, u kojoj mjeri, a šta ne.

Puka sreća i dobitnička sreća. Pored “puke sreće” stvari koje su izvan kontrole pojedinca postoji i “dobitnička sreća” - koja je rezultat namjernog i proračunatog kockanja ljudi. Primjeri mogu uključivati kupovinu srećke ili ulaganje u posao koji je pred bankrotom. Postoji određeni dogovor o prednostima kompen-

zacije puke sreće (iako bi liberali rekli da, gdje god je to moguće, ljudi bi trebalo da se osiguraju od toga umjesto da očekuju da će ih poreski obveznici spasiti). Ipak, nema saglasnosti o tome šta učiniti s dobitničkom srećom.

Jedan od argumenata je da uopće ne treba nadoknadi dobitničku sreću, jer će to ugasiti ličnu odgovornost i navesti ljude na apsurdne rizike. Znali bi da mogu poduzeti vrlo neizvjesne poslovne poduhvate ili prokockati svoj dom igrajući karte ili narušiti svoje zdravlje zloupotrebom droga, znajući da će njihov gubitak ili povreda biti u potpunosti nadoknađen. Ova politika proizvodi oštre i nedosljedne rezultate. Mogli bismo se upustiti u kompenzaciju ljudi koji se kockaju kartama, ali jednostavno čovječanstvo bi zahtijevalo da pomognemo i motociklisti koji je pretrpio povrede glave jer nije nosio kacigu. Gdje povlačimo crtu subjektivan je izbor. I opet, liberali bi mogli reći da je dobrovoljna pomoć žrtvama loše dobitničke sreće u redu, ali prisiljavanje drugih da pomognu plaćajući veće poreze nije.

Većina životnih ishoda mješavina je različitih vrsta sreće, okolnosti, prosuđivanja, truda, rada i još mnogo toga. Čak i ako ograničimo stvari na puku sreću i dobitničku sreću, rijetko je očito koliko je i jedno i drugo odgovorno za bilo koji ishod. Mnogi ljudi puše cigarete, na primjer, ali samo neki obolijevaju od raka pluća. Mnogi ljudi su rođeni u dobrostojećim, brižnim i stimulativnim domovima koji pružaju odskočnu dasku u obrazovanju i poslovanju, ali samo mali broj njih postaju milijarderi. Kako možemo

EAMONN BUTLER

utvrditi koliko je nečijeg uspjeha bilo zahvaljujući dobrom odgoju, a koliko zbog njegovog napornog rada, marljivosti i drugih stvari koje su pod njegovom kontrolom? Da li je njihova marljivost u potpunosti pod njihovom vlastitom kontrolom, ili je uglavnom rezultat njihovog odgoja? Da li su njihovi izbori bili uspješni zbog brutalne sreće što su bili na pravom mjestu u pravo vrijeme? Još jednom, ispostavilo se da politika izjednačavanja koja je u početku izgledala jednostavno, u stvari nije takva.

11. POLITIČKI PRISTUPI JEDNAKOSTI

Od jednakosti do pravičnosti

Ako je potpuno izjednačavanje nemoguće, a kompenzacija ljudima za lošu sreću problematična, kolikom izjednačavanju treba da težimo? Postoji mnogo opcija, ali nijedna od njih zapravo ne rješava problem jer je svaka u skladu s hijerarhijskim ishodom, a ne samo jednakim.

Teorijske strategije. Klasični liberal bi se, na primjer, zalagao za jednaka politička i zakonska prava, a u suprotnom bi ljude ostavio na miru. Ali to ipak subjektivno stavlja izjednačavanje tih prava iznad izjednačavanja drugih stvari kao što su prihod, bogatstvo ili društveni status. Druga liberalna opcija je jednostavno dati ljudima jednaku brigu i poštovanje. Ali šta to znači i šta da radimo s ljudima koji zahtijevaju više poštovanja i statusa nego što je to dato drugima? Treća mogućnost je da se prihvati da postoje mnoge razlike među ljudima, ali da se slični slučajevi tretiraju na sličan način – recimo, nagrađivanje vrline i kažnjavanje zločina. To nam i dalje ostavlja bezbroj drugih nekompenziranih nejednakosti.

Četvrta strategija, koju je predložio ekonomista Amartya Sen, dobitnik Nobelove nagrade, je pokušaj *izjednačavanja sposobnosti*, tako da svi imaju pristup

osnovnim resursima (na primjer, hrana, sklonište i obrazovanje) koji su potrebni da život bude ispunjen. Ipak, čak i ovo može ostaviti ishode vrlo nejednakim. Također, ne postoji jasan način da se izmjere “sposobnosti” ili da se zna da li smo ih izjednačili. Ono što se smatra “osnovnim” resursima je stvar mišljenja. Iako Senov pristup pomaže da se usredsredimo na minimalno postupanje prema drugim ljudskim bićima, specifične politike zasnovane na njemu sigurno će biti kontroverzne.

Rješavanje potreba ljudi

Različite potrebe. Druga strategija je pokušaj izjednačavanja ljudi prema potrebama – u skladu s čuvenom izrekom Karla Marxa: “Od svakoga prema sposobnostima, svakome prema potrebama.” Osim ako “potreba” ne znači samo minimum potreban za život, ono što se računa kao “potreba” je opet subjektivno. Kako možemo znati, na primjer, da li ljudima “treba” veća kuća ili bolja odjeća? Neki ljudi mogu osjetiti goruću “potrebu” za osvetom, narkoticima ili društvenim statusom. Trebamo li zadovoljiti ove upitne “potrebe”?

Obezbjeđivanje jednakih materijalnih dobara. Pristup potrebama uvlači nas u ideju da umjesto nemoćnih pokušaja izjednačavanja prihoda, ljudima bi trebalo pružiti isti omjer materijalnih dobara – jednake škole, zdravstvenu zaštitu, stanovanje, hranu, prevoz i tako dalje. Ipak, takve “univerzalne osnovne usluge” ne bi izjednačile pogodnosti koje ljudi uživaju. Besplatno obrazovanje nema nikakvu

vrijednost za one koji nemaju djecu da bi imali koristi od njega; bolesnim ljudima je potrebna veća zdravstvena zaštita; identično stanovanje ne bi odgovaralo velikim porodicama; fizičkim radnicima je potrebna kaloričnija hrana nego radnicima koji rade u kancelarijama; a onima koji rade od kuće ne treba prevoz u tolikoj mjeri kao osobama koje idu na posao. Pristalice tvrde da je pružanje univerzalnih osnovnih usluga pošteno jer ih ljudi koriste u skladu sa svojim potrebama. Ali ignoriranje individualnih razlika će izgleda proizvesti stalne pritužbe na nepravdu.

Opasnosti ovih pristupa. Strategije “potreba” i “univerzalnih osnovnih usluga” podrazumijevaju ogromnu državnu kontrolu nad proizvodnjom i distribucijom. Za finansiranje bi im bio potreban državni aparat i porezi, mnogo veći od svih koji trenutno postoje. I dali bi ogromnu moć, diskreciju i pokroviteljstvo u ruke političara i administratora (što teško da je “jednakost”). Štaviše, državni monopol na snabdijevanje tolikog broja osnovnih dobara ugušio bi inovacije, napredak i ekonomski rast. Naravno, mogli bismo da obezbijedimo jednak pristup ovoj robi tako što ćemo ih privatno proizvoditi dok ljudima dajemo kartice za hranu; ali odlučivanje ko ima pristup kojim obrocima je i dalje ogroman izvor moći nad drugima.

Doprinos društvu. Drugi problem za ova dva pristupa je da čak i oni koji bježe od posla i truda i dalje imaju pravo na istu robu. Otuda još jedan prijedlog: da ljude treba nagraditi samo srazmjerno njihovom

doprinosu društvu. Vjerovatno tržišna ekonomija to već čini: općenito, ljudi su plaćeni prema korisnosti i uslugama koje pružaju drugima. Ali to nas i dalje ostavlja s velikim razlikama između, recimo, IT poduzetnika čiji proizvodi poboljšavaju živote miliona i čistača na pola radnog vremena u malom kafiću. Bez tržišnih cijena nemamo načina da izmjerimo ljudski “doprinos društvu”. Koje bi trebalo da budu relativne nagrade medicinske sestre, sudije, ronioca, poreskog inspektora ili pronalazača lijekova za spasavanje života? Došlo bi do stalnih sporova s različitim grupama koje bi tvrdile da su doprinijele više od drugih, a ne postoji način da se oni riješe.

Umanjivanje razlika

S obzirom na sve ove probleme, intelektualna debata neizbježno izmiče od veće *jednakosti* bogatstva i prihoda do veće *pravičnosti* – gdje su razlike u bogatstvu i prihodima još uvijek prihvatljive. Ovdje je fokus na okončanju oštrih razlika u bogatstvu, prihodima ili drugim karakteristikama.

Problemi u pristupu. Međutim, ovaj pragmatičan pristup nije snažan: ako se nejednakost smatra lošom, ublažena nejednakost i dalje nije dobra. Ni pristup nije stabilan: možda želimo da nejednakost zadržimo unutar “poštenih” granica, ali pravičnost je subjektivna ideja i bilo bi neslaganja oko toga koliko je nejednakost prihvatljiva. Sasvim je vjerovatno da bi *više jednakih* prihoda ili bogatstva izazvalo još veću raspravu od potpuno izjednačenih, pri čemu

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

ljudi i dalje zavide drugima koji su u boljem stanju i žale se da njihove posebne potrebe ili doprinosi nisu prepoznati.

S obzirom na sve ove probleme, ne čudi što rasprava potom prelazi na pitanje da li, umjesto izjednačavanja ili čak sužavanja ishoda, možemo izjednačiti ili suziti *moćnosti* koje su svima dostupne.

12. JEDNAKE ŠANSE

Jednake šanse je ideja da se svi pod jednakim uslovima natječu za poslove, državne službe ili druge mogućnosti, bez obzira na svoje bogatstvo, vaspitanje ili druge karakteristike kao što su rasa, vjera, spol ili godine. Samo relevantne karakteristike, kao što je njihova sposobnost da obavljaju posao, treba da se računaju.

Jedan od najvećih faktora koji ljudima može spriječiti pristup povoljnim poslovima i mogućnostima je naravno odgoj. Djeca iz stabilnih, stimulativnih porodica koje su pune ljubavi su u boljoj poziciji da se dobro snalaze u školi i idu na fakultet ili se školuju za dobro plaćenu profesiju. Stoga se veći dio rasprave o jednakosti mogućnosti odnosi na to kako možemo izjednačiti ili barem suziti ove pozadinske razlike.

Još jednom, u tome postoje nedostaci. Na primjer, fokusiranje na jednake mogućnosti za povoljne poslove i urede podrazumijeva da nejednakosti u prihodima i statusu i dalje ostaju pri nama. Čini se da pristup prihvata ideju meritokratskog društva, sa svim nejednakostima koje implicira, a ne jednakopravnog. I opet, izdvajamo samo jedan mali dio ljudskog života, odnosno odgoj, a ostalo zanemarujemo.

Značenje jednakih mogućnosti

Nemogućnost ravnopravnog vaspitanja. Očigledno, porodica je moćan generator i pojačanje nejednakosti. Činjenica da bi odgoj mogao ozbiljno utjecati na buduće živote ljudi tjera nas da se zapitamo kako se može izjednačiti tako da svako ima poštenu priliku da dobije bilo koju poziciju za koju je kvalifikovan.

Obrazovanje bi, posebno, moglo napraviti veliku razliku u životnim ishodima, ali pristup najboljim školama i obrazovna postignuća mogu ovisiti i o odgoju. Mogli bismo uspostaviti državni monopol u obrazovanju kako bismo osigurali jednakost u školovanju, ali čak i unutar takvog jednoobraznog sistema, neki nastavnici će biti inspirativniji od drugih – čini se da to čini veću razliku od toga koliko se troši na obrazovanje – tako da još uvijek ne postoji garancija jednakosti. Porodične vrijednosti će i dalje koristiti nekoj djeci kako budu napredovala kroz školu i zapošljavala se.

Možda bi jedini način da se sve to izjednači bilo da se djeca po rođenju odvedu u državne jaslice i da se svaki ljudski kontakt minimizira. Ovo je naravno apsurdna i nepravedna ideja, iako ona naglašava suštinsku nemogućnost izjednačavanja mogućnosti.

Radnici i zaposlenici. Da li pravo kandidata za posao na jednaku šansu nadmašuje izbore poslodavaca? Pretpostavimo (da uzmemo pravni slučaj iz stvarnog svijeta iz 1970-ih) da je neko objavio oglas za škotskog kuhara. Možda vole Škote ili vjeruju da su štedljivi i poštenu ili više vole škotsku hranu ili vole

slušati škotski naglasak ili bilo koji od stotinu drugih razloga. Treba li ih zakon spriječiti da odbiju sve francuske ili italijanske kandidate, koji im se manje sviđaju i kojima manje vjeruju? Treba li njihove vlastite preferencije, čak i ako su iracionalne, ne uzimati uopće u obzir?

Zabrinjavajuće je da bi, bez takvih zakonskih garancija jednakih mogućnosti, poslodavci mogli biti u mogućnosti da diskriminiraju određene grupe (možda vjerske ili etničke grupe ili imigrante), ostavljajući ih trajno isključenima i u nepovoljnom položaju. Ali imigranti, da uzmemo taj primjer, mogu i prevazilaze takve predrasude jednostavnim prihvatanjem nižih plata i zapošljavanjem – pri čemu mogu pokazati svoju sposobnost i pouzdanost, čineći tako da predrasude prema njima nestanu.

Očigledno, poslodavci moraju imati mogućnost da odbiju kandidate ako nisu u mogućnosti da obave posao. Nažalost, to znači da će nekvalifikovani radnici, kao i oni s lošom pismenošću, matematikom i jezikom, biti češće isključeni kao kandidati; a manjinske grupe mogu imati više poteškoća u pronalaženju i prijavljivanju na posao. Ali sve ove grupe imaju tendenciju da budu siromašnije, a jednake mogućnosti mogu tek malo da unaprijede njihove izgled.

Koje se kvalifikacije računaju? Ko odlučuje šta se podrazumijeva pod “sposobnošću obavljanja posla?” Da li bi ranije krivične presude opravdale odbijanje kandidata ili samo one osude koje se čine relevantnim (kao što su presude za prevaru u slučaju

ljudi koji se prijavljuju za poslove u banci)? Koliko je ozbiljan prekršaj morao biti da se neko isključi? Kako se treba odnositi prema kandidatima koji imaju tehničke vještine za obavljanje posla, ali pokazuju malo motivacije, posvećenosti ili entuzijazma za posao? Da li još uvijek moraju biti uključeni u politiku jednakih mogućnosti?

Takve prosudbe su inherentno subjektivne i možda ih je najbolje prepustiti poslodavcima – čak i ako ponekad može biti nejasno da li je kandidat odbijen zbog nesposobnosti ili zbog diskriminacije.

Da li treba da brinemo o naslijeđu?

Različite porodice daju svojoj djeci različite početke na mnogo načina, iako je opet fokus politike na onima kojima se može manipulirati, prihodima i bogatstvu. Ali da li je naslijeđe bogatstva važno, i ako jeste, kako ga možemo nadoknaditi?

Veličina faktora. Nasljeđivanje bogatstva može biti prednost, ali naslijeđe općenito čini samo skroman dio ličnog bogatstva. Čak i tada, nasljeđivanje možda neće mnogo povećati nejednakost, jer to ovisi o postupcima onih koji nasljeđuju. Kao što smo vidjeli, porodično bogatstvo ubrzo nestaje; a oni koji naslijede porodični biznis možda ga neće dobro voditi; a oni koji naslijede finansijsku imovinu mogu nerazumno uložiti novac.

U svakom slučaju, većina finansijskog uspjeha ne dolazi iz naslijeđa, već iz vlastitih izbora, motivacije i primjene ljudi. Dvije trećine najbogatijih ljudi na svijetu stekli su svoja bogatstva, a ne naslijedili. Godine 2021. Ramsey Solutions izvijestio je da je u istraživanju provedenom na 10.000 američkih milionera samo petina njih dobila bilo kakvo naslijeđe, a samo 3 posto naslijedilo je milion dolara ili više.

Da li je sreća nepravedna? U svakom slučaju, zašto bismo kažnjavali ljude samo zato što su rođeni od roditelja koji im pomažu, finansijski ili na drugi način? Nisu uradili ništa loše, pa zašto kažnjavati njihovu sreću? Većina života je stvar sreće – biti na pravom mjestu u pravo vrijeme, upoznati korisne prijatelje, iskoristiti šanse koje se isplate, na primjer. A i loše stvari se dešavaju ljudima – na primjer, njihov posao može postati žrtva promjene tehnologije. Ništa od ovoga nije nepravedno, nešto što se mora kazniti ili nadoknaditi. To je samo slučajnost.

Kao i dobitak na lutriji, i nasljedstvo je stvar sreće. Prihvatamo da ljudi imaju pravo na svoj dobitak na lutriji, pa zašto ne i na nasljedstvo?

Novac koji oporučitelji daju svojim nasljednicima ne dolazi im samo pukom srećom, naravno. Generalno, oni su to zaradili štedeći i ulažući. Većina naslijeđa, međutim, nije od ogromnih posjeda superbogataša, već dolazi u malim količinama unutar običnih porodica. To njihovim nasljednicima daje

izvjesnu sigurnost i smanjuje njihovo oslanjanje na državu – odnosno poreske obveznike.

Pravila dominiraju. Pravila o nasljeđivanju mogu napraviti veliku razliku u ishodima. Na primjer, britanska tradicija prava prvorođenog sina pomogla je da se očuvaju velika seoska imanja. Možda postoje dobra opravdanja za ovu tradiciju: Francesina *égalité* tradicija podjele zemlje između preživjele djece, nasuprot tome, stvara neodržive male farme. Ako želimo da ishode učinimo više jednakima, možda bi bilo bolje da reformišemo pravila o nasljeđivanju, umjesto da pokušavamo da redistribuiramo naknadno.

Oporezivanje nasljedstva šteti privredi. Podstiče vlasnike bogatstva da troše umjesto da štede i ulažu, smanjujući proizvodni kapital nacije, a time i njegovu produktivnost i rast. Ohrabruje ih i da svoje bogatstvo drže u imovini koja bi mogla izbjeći najgori porez, umjesto u onim produktivnijim.

Rastuća jednakost mogućnosti. Iako bogatstvo može biti u korelaciji sa srećom porodičnog porijekla ili dobrim školovanjem, nije u potpunosti zbog toga. Prihodi rock zvijezde više zavise od prirodnog talenta nego obrazovanja ili porodice. Činjenica da talentovani ljudi skromnog porijekla postaju rock zvijezde – i advokati, doktori, izvršni direktori i premijeri – sugerira da su mogućnosti već prilično jednake, a vjerovatno postaju i sve izjednačenije.

13. POLITIKE REDISTRIBUCIJE

Postoji još manje saglasnosti o tome koje praktične politike bi najbolje mogle promovirati veću ekonomsku jednakost nego što je to u teoriji. Moguće opcije kreću se od progresivnog oporezivanja preko poreza na bogatstvo, povećanja blagostanja, minimalnih plata, negativnih poreza na dohodak i afirmativne akcije za promoviranje grupa u nepovoljnom položaju. Postoji i drugačija vrsta strategije, manje spominjana: promoviranje ekonomskog rasta.

Progresivno oporezivanje

Progresivno oporezivanje je ideja da oni s većim zaradama plaćaju veći postotak svog prihoda u vidu poreza od onih koji imaju niže zarade. Ovo je uobičajena kontradikcija – nejednak tretman u ime jednakosti. Međutim, pristalice to opravdavaju na osnovu *smanjenja marginalne korisnosti*. Jednostavno rečeno, ljudi koji imaju više nečega imaju tendenciju da od toga dobiju manje vrijednosti i uživanja. Imati jednu bocu vode pri ruci tokom vrućeg dana može biti blagodat; druga boca je dobrodošla; ali kakva je korist od još 50.

Isto važi i za prihode, stoji u argumentu. Za osobe s niskim primanjima, jedna funta, dolar ili euro je

od vitalnog značaja; za one sa srednjom zaradom je važna; ali za one s visokom zaradom, to je gotovo ništa. Stoga je pošteno uzeti veći udio plata osoba s visokim prihodima jer oni neće osjetiti gubitak tako drastično. Taj dodatni prihod omogućit će nam da podržimo osobe s niskim primanjima i tako izjednačimo prihode. U tom procesu povećat će se ukupna korisnost koju zajednica uživa, jer se novac uzima onima koji ga manje cijene i daje onima koji ga cijene više.

Problem subjektivnosti. Ovo je naravno sve subjektivno. Korisnost ili uživanje koje bilo ko izvlači iz funte, dolara ili eura je u njegovom vlastitom umu. Ne možemo to izmjeriti, kao što ne možemo izmjeriti zadovoljstvo ili bol ljudi, sreću ili tugu, tjeskobu ili smirenost. I (kao i bilo koju od ovih drugih emocija) svakako je ne možemo izjednačiti između jedne i druge osobe. Dakle, ne možemo biti sigurni da će uzimanje novca od nekih ljudi i davanje drugima povećati ukupnu društvenu vrijednost.

Pojedinci su različiti i ne vrednuju svi prihode samo onim što kupuju. Mnogi ljudi mogu smatrati prihode znakom postignuća, prihvatanja, uspjeha i statusa. Drugi možda žele da obezbijede svoje nasljednike. Neki možda žele uštedjeti i pokrenuti posao, a drugi bi možda željeli dati sve što mogu za filantropske ciljeve. Ovi ljudi s visokim zaradama stoga mogu osjetiti gubitak prihoda gotovo jednako oštro kao i oni s nižim primanjima.

Ograničenja većinske politike. Čak i kad bismo vjerovali da će progresivni porezi podići ukupnu vrijed-

nost u društvu, da li politička većina zaista ima pravo nametnuti takvu preraspodjelu manjini (s većom zaradom)? To bi značilo da se prihod tretira kao fiksni resurs, vjerujući da ako neki ljudi imaju bogatstvo, manje će zaobići sve ostale. Ovo je pogrešno: vrijednost nije fiksna već se stvara kroz inovacije, ulaganja i produktivnost. Zato je stanovništvo slobodnih, razvijenih zemalja sto puta bolje nego što je bilo 1800. godine. Većina ljudi s visokim zaradama je to postala jer daju vrijednost i poboljšavaju živote hiljada ili miliona drugih. I kao što smo vidjeli, oni su već visoko oporezovani.

Ne možemo odvojiti rezultate od procesa koji ih stvara. Progresivni porezi neminovno obeshrabruju poduzetništvo i investicije te stoga usporavaju napredak i ekonomski rast. To nam ostavlja perspektivu da društvo postane ravnopravnije, ali gore.

Porezi na bogatstvo

Druga moguća strategija izjednačavanja je namećanje godišnjeg poreza na bogatstvo bogatih ljudi. Oxfam, na primjer, predlaže porez na bogatstvo od 0,5 posto, što zvuči relativno skromno; ali u vrijeme niskih kamatnih stopa, gdje bi investicije mogle ostvariti samo 1 posto u realnom iznosu, to iznosi 50 posto poreza na povrat ulaganja. Nalet inflacije smanjio bi te prinose (podizanje efektivne poreske stope još više) ili ih čak dovesti do negativnih (u tom slučaju bismo oporezovali ljude na smanjenje bogatstva).

Takvi porezi bi očigledno promijenili ponašanje ljudi. Oni bi jednostavno mogli potrošiti svoje bogatstvo, otimajući privredi ulaganja koja su potrebna za rast. Oni bi mogli pokušati izbjeći porez tako što će svoj novac premjestiti u inostranstvo ili u neoporezovane, ali manje produktivne investicije – ponovo potkopavajući ekonomski rast. Ili, pošto je bogatstvo teško izmjeriti, mogli bi jednostavno lagati i podcijeniti imovinu koju posjeduju.

Prijedlog Thomasa Pikettya o porezu na bogatstvo od 80 posto ili više imao bi još spektakularnije kontraproduktivne rezultate.

Promjenjiva vrijednost imovine. Problem mjerenja bogatstva ozbiljan je i na drugi način. Bogatstvo osobe je tržišna cijena imovine koju posjeduje, minus njeni dugovi. Ali tržišne cijene rastu i padaju – često značajno. Bogatstvo milijardera može doći od kompanije koja je razvila neki vrlo uspješan proizvod. Ipak, u svakom trenutku, promjene u tehnologiji, modi ili dostupnosti resursa mogle bi potopiti to poduzeće i ostaviti njegovog vlasnika u stečaju. Visina poreske obaveze zavisila bi od toga kojeg dana je izvršena procjena poreza. U ekstremnom slučaju, da je to bio dan prije sloma berze, oporezovali bismo ljude koji više nisu bogati, što se čini proizvoljnim i nepravednim.

Ograničenja prihoda. Ljudi također precjenjuju šta porezi na bogatstvo mogu postići. Booth i Southwood (2017) izračunali su da ako uzmete cjelokupno bogatstvo najbogatijih ljudi na svijetu i podijelite ga jednako kroz živote svjetske populacije, mogli biste

svakome povećati platu za samo 1,35 dolara godišnje. S druge strane, uništili biste sve podsticaje.

Oxfamov porez mogao bi prikupiti oko 200 milijardi dolara, mali dio od 22.000 milijardi dolara koje svjetske vlade troše, uglavnom na socijalnu skrb, penzije i druga izjednačujuća davanja. Svakako, 200 milijardi dolara usmjerenih na proširenje mogućnosti dostupnih najsiromašnijim u svijetu moglo bi postići mnogo dobrog; ali vlade imaju svoje domaće probleme (a političari svoje omiljene projekte) na koje se mogu fokusirati, tako da je šansa da se to dogodi veoma mala.

Offshore bogatstvo. Uobičajena tema o jednakosti je da bogati ljudi izbjegavaju poreze tako što svoje bogatstvo “sklanjaju” u offshore poreske oaze (poznate kao “poreski raj”), uskraćujući tako novac školama, socijalnim i drugim državnim službama. Zapravo, takvo bogatstvo nije samo “sklonjeno” – ono ide u namjenske finansijske centre koji ga konsolidiraju, upravljaju i usmjeravaju u najproduktivnije namjene koje se mogu naći. Taj kapital se stoga ulaže daleko produktivnije nego kad bi išao u oporezivanje vladama, koje troše većinu na tekuću potrošnju, ostavljajući manje za ulaganje u produktivnu budućnost zemlje i time pogoršavajući položaj ljudi na svim nivoima prihoda.

Mogućnost da ljudi premjeste svoj novac – ili sebe – u jurisdikcije s niskim porezom sugerira da bi porez na bogatstvo morao biti globalan, da bi bio efikasan. To bi bilo veoma teško postići. Mnoge offshore poreske oaze su male, ponekad ostrvske

EAMONN BUTLER

nacije, bez skoro ičega drugog za njihovo održavanje osim upravljanja kapitalom. Čak bi i veće zemlje mogle osujetiti međunarodni sporazum ako misle da bi mogle imati koristi od nižih poreza ili čak blaže primjene. Što je porez veći, to će više ljudi nastojati pronaći načine da ga izbjegnu. Dakle, možda je porez na bogatstvo, posebno na skali koju zagovara Piketty, jednostavno nepraktičan i besmislen za debatu.

Minimalne plate

Zakoni koji zabranjuju poslodavcima da plaćaju ljude ispod određene satnice vide se kao način povećanja prihoda najsiromašnijih radnika, bez povećanja poreza. Tvrdi se da će to podići motivaciju tih radnika, potaknuti ulaganja u produktivnost i povećati poticaj da odustanu od socijalnih beneficija i započnu posao.

Međutim, minimalne plate ne pomažu najsiromašnijima. Najsiromašniji uopće ne rade i (kažu kritičari) ne mogu ni priuštiti da rade zbog politike minimalne plate. Osim ako radnici ne generiraju veću vrijednost za posao od ukupnih troškova njihovog zapošljavanja (plate, porezi, penzije, raspoređivanje vremena, itd.), oni neće biti prihvaćeni. Minimalne plate stoga pokazuju da se poslovi manje vrijednosti postepeno ukidaju ili ih rade roboti umjesto ljudi. To otežava pronalaženje posla onima kojima najviše želimo pomoći, ali koji su manje vrijedni u pogledu posla, kao što su neiskusni mladi ljudi, nekvalificirani radnici ili imigranti koji slabo poznaju jezik. Zaista,

činjenica da obično postoji niža minimalna plata za mlade ljude čini se priznanjem da oni inače ne bi ni bili prihvaćeni. Iako postoje neki dokazi da oni zapravo i nisu prihvaćeni: gubitak “početnih poslova” (poslužitelji u kinima, pakeri vreća u supermarketu, službenici pumpi na benzinskoj pumpi, itd.) može dovesti do toga da neki mladi ljudi uopće ne budu u mogućnosti da rastu na ljestvici posla i zavise od socijalnih pogodnosti.

Pristalice minimalnih plata tvrde da ovi gubici radnih mjesta nastaju iz različitih razloga, kao što su tehnološke promjene, i da nema jasnih dokaza da minimalne plate zaista utječu na zapošljavanje. Čak i da je to istina, da li minimalne plate zaista postižu željeni cilj? U mnogim zemljama s minimalnom platom, većina osoba koje zarađuju minimalnu platu čak i ne dolaze iz siromašnih domaćinstava: to su studenti koji žive s roditeljima, penzioneri koji žele da ostanu aktivni ili partneri osoba s višim primanjima koji uživaju u druženju na radnom mjestu. Da zaista želimo da pomognemo siromašnima, daleko bismo bolje prošli sa smanjenjem poreza na niži dohodak ili negativnim sistemom poreza na dohodak, koji bi poslodavcima omogućio da isplaćuju plate koje posao opravdava, ali koji bi platu najsiromašnijih podigli na prihvatljiv nivo.

Različiti standardi za različite grupe

Drugi način na koji možemo pomoći siromašnjim ljudima, osim pukog zabranjivanja diskriminacije, je kompenzacija grupama koje su nedovoljno

zastupljene na povoljnim pozicijama primjenom različitih standarda. Ovo može uključivati sisteme kvota, gdje određeni dio mjesta u školi, ili poslova u poduzeću, univerzitetu ili vladinom odjeljenju, mora pripasti osobama određenog spola, rase ili religije.

Problem s ovom politikom je što se fokusira na grupe, a ne na pojedince. Povećanje šansi određene grupe može pomoći njenim dobrostojećim članovima kao i siromašnim, što nije namjera. Zatim se postavlja pitanje koje grupe zaslužuju poseban tretman, ko treba da odlučuje o tome i po kom osnovu. Čini se da nema objektivnog odgovora.

Nedosljedno postupanje. Iskrivljivanje mogućnosti prema nekim grupama, bez obzira na to koliko zaslužuju, nameće troškove društvu. Ako su poslodavci obavezni da popune svoje kvote iz odabranih grupa, čak i ako su dobro kvalifikovani, profesionalni standardi mogu pasti. Također, iste mogućnosti uskraćene su ljudima koji nisu u tim grupama, ali koji pojedinačno mogu biti jednako zaslužni. Rizikujemo da učitavamo irelevantne vrijednosti na ono što bi trebalo da bude tehnički izbor: da bi naši inženjerski projekti bili sigurni, na primjer, potrebni su nam stručni profesori inženjerstva, a ne oni imenovani u ime socijalne pravde.

Problemi s odabirom. Drugi problem je što kandidati za posao ne odražavaju nužno populaciju. Malo žena se prijavljuje da postanu vojni oficiri, a malo muškaraca bira da radi u socijalnoj službi. Poslodavci se suočavaju s problemom da jednostavno može biti

nedovoljno kandidata navedenih grupa da popune svoja radna mjesta, što dovodi do dodatnog pada standarda, a kad se imenuju dobro kvalifikovani kandidati iz ovih grupa, oni se mogu suočiti sa skepticizmom oko toga da li su zaista izabrani zbog svoje sposobnosti ili jednostavno zbog ispunjavanja kvote.

Ekonomski rast

Podaci Svjetske banke sugeriraju da najbolji lijek za nejednakost nije preraspodjela, već procvat ekonomije. Bogate industrijalizovane zemlje Sjeverne Amerike, Evrope i Okeanije, s otprilike tri puta većim BDP-om od svjetskog prosjeka po glavi stanovnika, “najjednakije” su po standardima Ginijevog indeksa. One su “jednakije” od generalno siromašnijih zemalja južne Azije, istočne Azije, Bliskog istoka i Sjeverne Afrike. I daleko su “jednakije” od Subsaharske Afrike, s BDP-om po glavi stanovnika od oko petine svjetskog prosjeka. (Južna Amerika, iako samo oko 20 posto ispod svjetskog prosjeka BDP-a po glavi stanovnika, mnogo je manje jednaka od bilo koje druge, ali nešto od toga može biti posljedica regionalnih posebnosti kao što su velike historijske nejednakosti između stanovništva evropskog i lokalnog porijekla.)

Prosperitetna ekonomija proširuje mogućnosti koje su dostupne najsiromašnijima više nego većini. Bogati u bogatoj ekonomiji mogli bi sebi priuštiti veće superjahte, ali siromašni postaju u mogućnosti da priušte bolje stanovanje, transport, komunikacije,

hranu i odjeću te uživaju u manjem radu i većoj rasonodi.

U mjeri u kojoj izgledi za zaradu visokih prihoda u dinamičnoj ekonomiji podstiču ljude da ulažu, inoviraju i proizvode više, cijela zajednica ima koristi kroz pristup jeftinijim, boljim i bogatijim proizvodima. Ali ako preraspodjela deprimira ekonomsku aktivnost, zajednica ostaje u gorem položaju – uključujući najsiromašnije, koji mogu završiti čak i gore nego danas.

Ne možemo precizno izmjeriti kako izjednačavanje prihoda utječe na ekonomski rast, niti koliko ekonomski rast promoviše jednakost. Svakako, slobodno društvo će vjerovatno biti ekonomski nejednako, ali slobodna društva također imaju tendenciju da budu prosperitetna i demokratska društva, koja mogu – i to čine – da priušte mjere socijalne zaštite za podršku najsiromašnijima, često ih podižući znatno iznad prosječnih prihoda siromašnih društava. Na primjer, prosječni prihod *donje petine* američkog stanovništva, koji Kongresni ured za budžet procjenjuje na 22.500 dolara godišnje čak i prije povećanja od 68 posto koji ostvaruju od državnih transfera, šest je puta veći od prosječnog prihoda svih u (socijalističkom) Alžiru i preko trideset pet puta veći od prosjeka (komunističke) Kube. Kao što primjećuje američki filozof Harry Frankfurt (2015), činiti sve jednako siromašnim “vrlo malo toga se može reći za to (...) uklanjanje nejednakosti prihoda kao takvo ne može biti naš najosnovniji cilj.”

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

Zahvaljujući posljednjim decenijama liberalizacije i trgovine, svijet postaje sve bogatiji, pa je i najgore siromaštvo sve rjeđe. Nije li naš glavni cilj u cijeloj ovoj raspravi o jednakosti da najsiromašnijima bude bolje? Sa stanovišta morala, kaže Frankfurt (2015), “nije važno da svi imaju isto. Ono što je moralno važno je da svako ima *dovoljno*.”

14. DEMOKRATIJA I JEDNAKOST

Javne politike moraju biti više od dobrih namjera: one moraju dati dobre rezultate. Ipak, politike redistribucije često rade suprotno. Većina potrošnje ne ide najsiromašnijima, državne službe ne odražavaju različite potrebe, a što je veći program preraspodjele, život se više politizira.

Koaliciona politika

Oni koji se zalažu za preraspodjelu uvjereni su da demokratija može ići u korist siromašnijih ljudi: budući da su brojniji od bogatih, oni imaju, ako odluče da je izvrše, političku težinu da izvrše preraspodjelu.

Međutim, ovo je puka pretpostavka: sasvim druge interesne koalicije mogle bi podići izbornu većinu koja im je potrebna da diktiraju događaje. Na primjer, ljudi s većim zaradama mogu formirati savez s najsiromašnijim, pristajući da plate dovoljno poreznih transfera kako bi eliminisali svoje siromaštvo – i u tom procesu sebe ostave u boljoj poziciji nego što su u današnjem sistemu, koji usmjerava toliku javnu potrošnju na korisnike iz srednje klase.

Ali koalicija koja na kraju prevlada može biti još manje dobrotvorna. U stvari, u izbornom pro-

cesu dominiraju grupe sa srednjim prihodima i boljestojeći, a ne vrlo siromašni. Jednostavno ih je više. Rasprostranjenost prihoda je u obliku zvona, s malim brojem onih koji zarađuju na vrhu i dnu, a velikim brojem u sredini. Čak i među najslabije plaćenom polovinom stanovništva, ova grupa će dominirati.

Dominacija srednje klase u politici. Grupe sa srednjim prihodima i blago imućne grupe zaista dominiraju izbornim procesom. Oni su brojniji, plaćaju najveći dio poreza i nije iznenađujuće da većinu toga ponovo dobijaju u vidu univerzalnih državnih beneficija kao što su (u zavisnosti od zemlje) penzije, besplatno obrazovanje i subvencionirano stanovanje, zdravstvena zaštita i transport, sve osmišljeno za njihove potrebe.

Ove beneficije i usluge mogu se prodavati javnosti kao načini pomoći siromašnima, ali i srednja klasa ima koristi od njih (i često najviše koristi: na primjer, djeca iz boljestojećih porodica imaju veću vjerovatnoću da pohađaju državne univerzitete nego oni iz siromašnih porodica). Glasanje za proširenje državnih beneficija i usluga moglo bi učiniti da se srednja klasa osjeća dobrotvornom – ali bez da dijeli svoj novac.

Siromašnima bi bilo mnogo bolje kad bi se državni budžeti jednostavno podijelili na jednake dijelove. Ipak, veliki dio državne potrošnje trenutno ide na boljestojeće grupe kao što su farmeri, studenti, stariji ljudi, umjetnici i intelektualci. Usput, značajan dio budžeta ide interesnim grupama koje promoviraju

ove programe, osoblju i administraciji koji rade u njima te službenicima koji ih osmišljavaju i provode. Sve to promovira samoodržavanje blagostanja srednje klase, budući da ove grupe (većina od njih boljestojeće) imaju zajednički koherentni interes u očuvanju sistema. Siromašni su mnogo manje kohezivna interesna grupa i stoga mnogo manje utjecajni na politiku.

Politika nad siromaštvom. Otuda i opstanak siromaštva, uprkos porastu i širenju socijalne države u liberalnim demokratijama. Ishodi više počivaju na političkim pritiscima i koalicijama tog vremena, nego na bilo kojoj racionalnoj strategiji za smanjenje siromaštva ili promoviranje jednakosti. To je nešto što akademici prečesto ignoriraju, pod pretpostavkom da je politički sistem demokratski i pravedan: u stvari, njime uglavnom upravljaju interesne grupe. Daleko od smanjenja nejednakosti, realnost političke moći – posebno politička dominacija srednje klase – znači da politički sistem stvara nejednakost.

Ograničenja redistribucije

U praksi, postoje ograničenja u tome koliko se preraspodjela može postići oporezivanjem viših zarađivača. Bogatstvo milijardera održalo bi većinu vlada nekoliko dana, a ne godina. Nije da bi se to ionako moglo postići: većina bogatstva milijardera je u njihovim poslovima ili njihovim udjelima u poduzećima; vlade ga nisu mogle lako likvidirati, a vrijednost tih poslova naglo bi opala ako bi to pokušale.

Također, visoke progresivne poreske stope podstiču one koji više zarađuju da angažuju skupe savjetnike kako bi zaštitili svoj novac od konfiskacije. Bogati ljudi premještaju svoje bogatstvo, a i sebe, u jurisdikcije s nižim porezima umjesto da ga izgube zbog visokih poreza. Što lakše ljudi mogu migrirati ili premjestiti svoj novac, manji je porez koji se može izvući od njih. Ako se bogatiji ljudi isele – kao što su to učinili iz Ujedinjenog Kraljevstva 1970-ih kad je najviša stopa poreza na dohodak bila 83 posto, uz dodatak od 15 posto na prihod od ulaganja – to bi moglo učiniti da stvari izgledaju izjednačenije, ali gubitak ljudskog, fizičkog i finansijskog kapitala je katastrofa za zemlju.

Ova tačka opet podstiče političku obmanu i nejednak tretman: političari mogu postaviti impresivno visoke poreske stope za one koji mnogo zarađuju, ali se teret učinio podnošljivim raznim odbicima i izuzećima. To zauzvrat stvara ogorčenost javnosti zbog nepravednosti koja je rezultat toga. Niža stopa za svakoga, s nekoliko rupa ili bez njih (koncept “flat tax”), mogla bi povećati prihod uz manje izbjegavanja, utaje i pritužbi.

Koliko je pravedna prisilna preraspodjela? Koliko je ionako pošteno “stisnuti bogate”, kad je većina pošteno zaradila svoj prihod, platila porez na njega i donijela mudre odluke o tome kako ga uložiti?

Svakako, postoje ljudi koji nasljeđuju bogatstvo i oni koji zarađuju novac kroz svoje prijateljstvo s političarima, koristeći politički sistem za gušenje konkurencije ili pronalazeći političke prijatelje

da upravljaju državnim ugovorima kako žele. Širenje vlade je ono što povećava mogućnosti za takav kronizam: ako postoje monopoli, spašavanje, subvencije, zajmovi i ugovori koje treba imati, nije iznenađenje da će ih neki ljudi koristiti kako god mogu. Kronizam je još jedan primjer nejednakosti koju stvara politički sistem.

Finansijska industrija. Finansijska industrija često se prikazuje kao prilika da bogati postanu bezobrazno bogatiji, a aktivisti su povezivali ekspanziju finansijskog sektora posljednjih godina s porastom nejednakosti. Međutim, finansijska industrija je vrlo produktivna, što doprinosi svjetskoj produktivnosti. Svim poduzećima potrebna su finansijska sredstva za njihovo poslovanje i trgovinu, krediti za investicije, osiguranje, promjena valuta, zaštita od rizika i još mnogo toga. Kako je veća međunarodna trgovina proširila veličinu mnogih kompanija i diverzificirala mjesta i tržišta na kojima posluju, takve finansijske usluge postale su još važnije. Njihovo pružanje zahtijeva vještinu, prosuđivanje i razboritost u suočavanju s rizikom.

Vlade bi sve to trebale olakšati održavajući konkurenciju živom – iako u praksi povoljni porezni tretmani i politike “preveliki da bi propali” služe samo za jačanje postojećih i smanjenje te konkurencije.

Politički neuspjeh bogatih. Uobičajena je koncepcija da “bogati” koriste svoju finansijsku moć za eksploataciju i proces političkog donošenja odluka u svoju korist. Ali mnoge druge interesne grupe i koalicije interesnih grupa su u tome daleko

uspješnije. Interesi “bogatih” – barem onih koji su se obogatili uspješnim poslovnim poduhvatom, a ne političkim kronizmom – bili bi manje vlade i niži porezi, ali historijski zapisi ne pokazuju da stvari idu tako. Narativ o jednakosti sugerira da su “bogati” osigurali vlastitu korist promovirajući političare, poput Ronalda Reagana i Margaret Thatcher, koji su podržavali ideje “manje države”. Ipak, manja država nije se nikad materijalizirala. Vlade su nastavile da se šire, dok su porezi rasli, a oni koji najviše zarađuju plaćaju nesrazmjern udio.

Svakako, neki se žale da bogati profitiraju jer svoje prihode mogu uzeti kao kapitalne dobitke, koji se obično oporezuju po nižim stopama od prihoda. Relativno mali broj ljudi to može učiniti, a kapitalni dobitci oporezuju se po nižim stopama upravo zato što su investicije iza njih napravljene iz prihoda koji je već bio oporezovan. Uzimajući to u obzir, realna stopa poreza na kapitalnu dobit je generalno daleko viša od stope poreza na dohodak.

Bez političke koherentnosti. Razgovor o “bogatima” ih prikazuje kao homogenu ekonomsku klasu sličnih interesa. U stvari, to su različiti pojedinci s različitim izvorima prihoda i bogatstva, iz različitih poslova ili profesija, ili svojih posebnih talenata u sportu, kulturi ili umjetnosti. Oni imaju različite vrijednosti, motive, opredjeljenja, obaveze, pa čak i politička opredjeljenja. Oni su daleko manje koherentna politička snaga od srednje klase, koja je bila u stanju da oblikuje vladine programe u svoju korist. Nažalost, ne možemo se osloniti na politiku

da smanji nejednakost kad je politika odgovorna za toliki dio toga.

Ko će izjednačiti izjednačitelje?

Zagovornici veće jednakosti općenito smatraju da ona mora biti nametnuta zakonom: filantropija sama po sebi nije dovoljna. Ali onda, umjesto da se fokusira na to kako proširiti dobrovoljne mjere koje bi mogle poboljšati jednakost, talenat i energija umjesto toga fokusira se na korištenje političkog autoriteta za postizanje tog cilja. Za liberale je to uznemirujuće, jer je politika moć, a moć može biti opasna stvar.

Zadatak može izgledati dovoljno skromno – nekoliko dodatnih zakonskih mjera kao što su propisi o platama i porezi na bogatstvo, umjesto bilo kakve revolucionarne zamjene mješovitog ekonomskog sistema. Ipak, potrebna je moć da se te mjere kreiraju i sprovedu, a diskrecija je potrebna da se odredi koje se primjenjuju, na kojem nivou, na koga. Neko mora da donese i sprovede te odluke, tako da u težnji da učinimo ljude jednakim u pogledu njihovih prihoda, nerijetko kreiramo elitu “nejednakih” u pogledu njihove političke moći.

To je zabrinjavajuće. Političke elite imaju ovlasti na koje čak ni najbogatiji pojedinci ne mogu polagati pravo – kao što je moć da donose zakone i da novčano kažnjavaju i zatvaraju ljude ako ih ne poštuju. Ključni problem u političkom odlučivanju nije kako izabrati naše političare i upravu, već kako ih obuzdati. Politički proces je notorno neuredan i

EAMONN BUTLER

iracionalan način odlučivanja o stvarima. Vlastima je posebno lahko zloupotrijebiti moć – čak i nesvjesno – u zadatku tako jednostavnom kao što je oduzimanje novca nekim ljudima i davanje drugima.

15. BARIJERE JEDNAKOSTI

Ako želimo da iskoristimo moć države da smanjimo nejednakost, prvo se treba fokusirati na institucije koje čuvaju jednakost i barijere protiv nje koje same vlade ponekad stvaraju.

Pravna i građanska jednakost

Prvi korak u stvaranju pravednog društva je jednakost pred zakonom. To ne znači tretirati sve počinioce na sličan način, već tretirati slične slučajeve na isti način. To ne znači samo da ljudi podliježu istim zakonima, jer zakoni mogu biti nepravedni. Umjesto toga, to znači iste nepristrasne zakone koji se primjenjuju jednako i pravedno – s jednakim pristupom, sudskom nepristrasnošću i u skladu sa zakonskom procedurom. Mogu postojati neki izuzeci – na primjer, zakon može dati policiji ovlaštenja da koristi silu za hapšenje osumnjičenih; ali takvi izuzeci trebaju suštinsko, relevantno, racionalno i razumno opravdanje.

Isto se odnosi na građansku ili političku jednakost. Građanska jednakost podrazumijeva jednako pravo glasa i kandidiranja. Osim toga, pravedan politički sistem također pretpostavlja slobodu govora i pravo na učešće u debati, plus ograničenja taktika kao što su politička dominacija medijima, lažno hapšenje opozicionih kandidata, zabrana političkih partija ili

zastašivanje kandidata. Što je veći državni aparat i državna moć, to su ta ograničenja potrebija.

Jednakost i mobilnost

Zagovornici veće jednakosti tvrde da je socijalna mobilnost opala. Oni to vide kao simptom nejednakosti i zahtijevaju djelovanje vlade da to preokrene.

Statistički problemi. Mobilnost je sposobnost prelaska na osnovu zasluga s jedne pozicije na drugu – i obično znači koliko lahko ljudi mogu kasnije da se uzdignu s manje povoljnih početaka na bolji položaj, bez irelevantnih diskriminatornih barijera koje ih sprečavaju. Statistika mobilnosti, međutim, ne mjeri sposobnost rasta bez smetnji, već samo koliko se diže, sa smetnjama ili bez. Statistika mobilnosti je možda najbolji pokazatelj koji imamo za jednake mogućnosti, ali mobilnost i mogućnosti nisu iste stvari. Statistika miješa one koji rastu jer imaju ambiciju, radnu etiku i odlučnost s onima koji bi *mogli* da se uzdignu, ali nemaju sve te neophodne motivacije. Kao takvi, oni potcjenjuju raširenost mobilnosti među onima koji je traže.

Mobilnost i nejednakost. Uprkos tome, statistika ne sugerira da nejednakost smanjuje mobilnost. Nejednakost je bila veoma visoka krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a ipak su to bila vremena ogromne mobilnosti, o čemu govore priče Andrewa Carnegiea i Henrya Forda od siromaštva do bogatstva. Umjesto toga, ključni faktor bila je

otvorenija konkurencija i trgovina. U brzorastućim ekonomijama, mobilnost je visoka, jer ambiciozni ljudi razumiju mogućnosti.

Mobilnost također raste jer, ako poslodavci žele uhvatiti rastuću ekonomsku plimu, ne mogu sebi priuštiti održavanje tradicionalnih barijera protiv mobilnosti. Brza ekspanzija IT industrije u Hajderabadu nakon indijskih reformi 1990-ih, na primjer, dovela je do toga da su se pripadnici najnižih društvenih kasti uzdigli na dobro plaćene poslove jer je industrija u procvatu cijenila njihov um i sposobnosti u odnosu na njihovu društvenu klasu.

Statistike pokazuju da, uprkos rastućoj nejednakosti, mobilnost nije opala od 1970-ih. SAD su kritikovane zbog nejednakosti – a ipak su veoma mobilne. Zar je tako loše ako je zemlja nejednakosti otvorena za uspjeh bilo koje talentirane osobe?

Barijere protiv mobilnosti

Iako mnogi vide vlade kao snagu potrebnu za poboljšanje mobilnosti, realnost je da državne službe, porezi, propisi i kontrole prečesto tome smetaju. Zakoni o minimalnoj plati su prepreka zapošljavanju početnika i usponu na ljestvici prihoda. Licenciranje zanimanja zatvara profesije onima koji sebi ne mogu priuštiti duge periode skupe obuke. Propisi, koji se često promoviraju u ime javne sigurnosti, mogu omogućiti etabliranim poduzećima da zadrže problematične pridošlice. Zakoni o planiranju povećavaju troškove stanovanja i sputavaju mlade ljude.

EAMONN BUTLER

Regresivni porezi, porezi na potrošnju i korisničke naknade najviše padaju na siromašne.

Inovatore također koče vladine intervencije. Antimonopolsko zakonodavstvo koči ekspanziju najuspješnijih kompanija i zaustavlja nagomilavanje proizvodnog kapitala. Državni monopoli u fakultetskom obrazovanju istiskuju različite i inovativne vrste učenja i istraživanja. Birokratija umanjuje napredak usmjeravajući produktivne napore malih i inovativnih kompanija u popunjavanje obrazaca i ispunjavanje birokratskih formalnosti.

Redistributivni porezi i beneficije, u međuvremenu, oduzimaju produktivno bogatstvo nekim pojedincima dok druge zarobljavaju u relativnom siromaštvu. Većina siromaštva je zato što ljudi ne rade; ali dizajn socijalnih davanja im često otežava dolazak na posao. Ako želimo da uklonimo prepreke ekonomskoj mobilnosti, svakako treba pogledati staklene stropove i drugu diskriminaciju; međutim, treba se sjetiti i barijera koje je podigla sama akcija vlade.

16. ULOGA NEJEDNAKOSTI

Da li ljudi žele jednakost?

Da li je javnost zaista zabrinuta za jednakost ishoda i da li to želi postići? Sve u svemu, čini se da nije. U istraživanjima javnog mnijenja oni često rangiraju druge stvari kao što su zdravstvena zaštita, prosperitet, sigurnost i mir iznad jednakosti. Nisu voljni pristati na veće poreze kako bi postigli jednakost ishoda.

Malo je naznaka da javnost dijeli akademski ideal ravnopravnog, uniformnog, nekonkurentnog društva. Umjesto toga, čini se da više vole raznoliko društvo u kojem mogu težiti da se uzdignu. Ogromna potražnja za kockanjem možda svjedoči tome – gotovo svaka zemlja na svijetu ima državnu lutriju. Psiholozi Christina Starmans, Mark Sheskin i Paul Bloom (2017) otkrili su da ljudi više vole nejednake raspodjele prihoda, sve dok osjećaju da je to pravedno – da novac ide vrijednim radnicima, onima s talentom, pa čak i sretnim dobitnicima na lutriji.

Ljudi nisu ni sigurni koliko je njihovo društvo jednako ili nejednako: kad su eksperimentatori Oliver Hauser i Michael Norton (2017) tražili od ispitanika da izaberu svoje društvo iz niza mogućih prikaza – prikazujući, na primjer, nekoliko bogatih ljudi na vrhu i veliki broj na dnu, ili puno bogatih ljudi i malo

siromašnih, ili veliku srednju klasu i malo na vrhu i na dnu – općenito nisu mogli, a u nekim slučajevima su potpuno pogrešno izabrali. (Općenito, oni su imali tendenciju da potcjenjuju izmjerenu nejednakost u svom društvu, što dovodi do toga da se akademici orijentirani na jednakost žale na svoje neznanje. Ali pošto, kao što smo vidjeli, te mjere zanemaruju ili potcjenjuju širok spektar faktora izjednačavanja, možda javnost razumije stvarnu situaciju relativno dobro. Otuda njihov nedostatak brige o tome.)

Jednaka i nejednaka društva

Zagovornici jednakosti to smatraju toliko očigledno korisnim da bi teret dokazivanja trebalo pasti na svakoga ko to dovodi u pitanje. Ali to nije tako. Sva društva u stvarnom svijetu imaju nejednakosti, s hijerarhijama bogatstva, prihoda, moći i društvenog statusa u kojima se ljudi različito tretiraju. Čak i socijalistička društva i dalje imaju nasljedstvo, stipendije, časti, nagrade, pa čak i dače za omiljene umjetnike. Ono što bi bilo neobično, da je ikad postojalo (ili preživjelo izvan prvih revolucionarnih ambicija) bilo bi društvo jednakosti. Teret dokazivanja očito leži na onima koji zagovaraju takvu inovaciju.

Funkcionalnost nejednakosti. Možda postoje dobri razlozi zašto društva imaju tendenciju da budu i ostaju nejednaka na mnogo načina – i, zaista, da se vrate nejednakosti ubrzo nakon svojih prvih eksperimenata u izjednačavanju. Čini se da

nejednakosti i razlike odražavaju nešto fundamentalno u društvu. Nejednaka društva funkcioniraju: postoje milenijima, još uvijek postoje i nalaze se svuda. To je uvjerljiviji zapis od kratkotrajnih eksperimenata izjednačavanja, recimo, Sovjetskog Saveza, ili Maove Kine, ili Pol Potove Kambodže ili bezbroj drugih socijalističkih država u Aziji, Africi i Južnoj Americi.

Pitanje je zašto funkcionišu nejednaka društva. Može biti da nejednakost motiviše ljude da se obučavaju, stječu vještine i poboljšaju svoju produktivnost, ili da izgledi za poduzetničku nagradu podstiču preuzimanje rizika i inovacije – sve te stvari zauzvrat podstiču napredak i prosperitet. Možda postoji i nešto dublje: možda, kako je mislio Edmund Burke, postoji “mudrost” u pravilima, običajima i hijerarhijama koje su se gradile i trajale kroz stoljeća.

Bogatstvo i status

Bogatstvo samo po sebi može imati korisnu društvenu ulogu, a ne samo kao način izgradnje produktivnog kapitala. Na primjer, F. A. Hayek (1976) primjećuje da bogati ljudi mogu podržati svoja uvjerenja čak i kad ne postoje izgledi za materijalni povrat, kao što je sponzorstvo umjetnosti, obrazovanja ili istraživanja te promoviranje novih ideja. Oni čak mogu podržati kampanje protiv represivnih vlada koje prijete javnosti nepravdnim zakonima.

Bogati također imaju društvenu ulogu kao pioniri proizvoda. Obično, kad se inovativni proizvod prvi put pojavi, samo bogatiji ljudi ga mogu priuštiti. Oni bi čak mogli kupiti takve proizvode upravo da bi paradirali svojim bogatstvom. Međutim, ubrzo svi imaju koristi – jer ovi pioniri proizvoda brzo otkrivaju šta je ispravno, a šta loše s proizvodom, a visoke cijene koje plaćaju omogućavaju proizvođaču da ga poboljša i masovno proizvodi jeftinije za šire tržište. Ako milioni ljudi danas mogu priuštiti pametne telefone, televizore širokog ekrana, frižidere ili putovanje avionom, to je zato što je prije nekoliko godina nekoliko bogatih pojedinaca isprobalo ove proizvode i smatralo ih vrijednim.

Uloga hijerarhija. Socijalni status također može imati vrijednu društvenu ulogu. Hijerarhije, počevši od same porodice, impliciraju nejednakost, ali pomažu u osiguravanju naših društvenih veza. Starost, počasti ili pripadnost uglednoj profesiji mogu biti koristan pokazatelj koga trebamo shvatiti ozbiljno. U svijetu u kojem milijarde ljudi bruje različitim tvrdnjama, ove razlike pomažu u fokusiranju naše ograničene moći pažnje i analize.

Metafora “podjele kolača” prirodno nas tjera da zamislimo da su jednaki udjeli jedino pravedno rješenje. Ali, čak i u ovoj pogrešnoj metafori, druge raspodjele mogu biti savršeno racionalne: ko, na primjer, najviše želi kolač ili kome su najpotrebnije kalorije? Pretpostavka o jednakim udjelima navodi na to da je društveni i ekonomski život smišljen kolektivni poduhvat, iako je to zapravo ono što se pojavljuje samo kad živimo zajedno i komuniciramo

s drugima. S obzirom na to da ljudi doprinose na različite načine drugim članovima društva u različitim količinama i imaju različite potrebe i želje, zašto zasluge, potrebe ili želje ne bi bile racionalniji i funkcionalniji standardi od jednakosti?

Širenje kolača

Metafora “jednaki dijelovi kolača” zanemaruje upravo ono što je najvažnije u procesu stvaranja bogatstva – da je *dinamično*. Svako od nas ima za cilj da uveća svoje bogatstvo, a ne da ga uzme od drugih – to rade samo kriminalci. U otvorenoj, konkurentnoj ekonomiji jedini način da povećate svoje bogatstvo je da drugima pružite dobra ili usluge koje cijene – povećavajući i njihovo bogatstvo. Iako različiti ljudi završavaju s različitim količinama “rastućeg dijela kolača” koji povećava bogatstvo, svi završavaju s više, uključujući i najsiromašnije. Oni koji imaju više mogu sebi priuštiti podršku najsiromašnijima kroz pružanje socijalne pomoći, javne usluge i dobrotvorne svrhe.

Produktivnost za okončanje siromaštva. Zagovornici izjednačavanja prihvataju da su siromašni posebno dobro poslovali u 19. i ranom 20. stoljeću, u vremenu procvata privrede i prihoda. Ipak, tad nije bilo zakona koji bi posebno tretirali sindikate, nije bilo minimalne plate, prevladavalo je relativno nisko oporezivanje i javna potrošnja, i bilo je manje mnogih drugih stvari za koje oni navode da su važne za izjednačavanje. Umjesto toga, porast prihoda generiran je izumima koji su podigli produktivnost, donoseći svijetu jeftinu

odjeću, proizvodnju, komunikaciju, transport, struju, kanalizaciju i još mnogo toga. Rastuća produktivnost omogućila je progresivno skraćivanje radnog vremena i povećanje slobodnog vremena, dok je bogatije društvo moglo priuštiti veće standarde u obrazovanju, stanovanju, socijalnoj zaštiti i drugim beneficijama za siromašnije građane. Sve ekonomske klase imale su koristi i bile su daleko bolje do 1910-ih nego što su bile samo 50 godina ranije.

Poboljšanje standarda. Uprkos svjetskim ratovima i drugim prekidima, ovaj ogroman porast životnog standarda se nastavio. Očekivani životni vijek, obrazovanje, pismenost, sigurnost, ishrana, raspoloživi prihodi i slobodno vrijeme su se poboljšali, dok su smrtnost novorođenčadi, fatalne nesreće, glad i još mnogo toga opali. Krajnji izvor svega toga je rastuća produktivnost – zasnovana na ljudskim sposobnostima, inovacijama, motivaciji, vještini, ljudskom i fizičkom kapitalu i teškom radu, sve poduprto liberalnim vrijednostima i institucijama, slobodi misli i djelovanja, imovinskim pravima i slobodnoj razmjeni.

Sve se to dogodilo u svijetu nejednakosti, a ne uprkos tome. Pokušaj gašenja nejednakosti gasi iskru poduzetništva i napretka, kako inače slične Sjeverna i Južna Koreja, ili bivša Istočna i Zapadna Njemačka, tako zapanjujuće pokazuju. U bivšim socijalističkim i navodno zemljama jednakosti kao što je Vijetnam, novi bogati su mnogo bogatiji od siromašnih, ali siromašni radnici sad kupuju televizore i motore i imaju puno povjerenja da će njihov prosperitet

EKONOMSKA NEJEDNAKOST

nastaviti da raste. Nejednakost može biti pokretač napretka ili njegova posljedica ili neka kombinacija tog dvoga. Ali čini se sigurnim da nejednakosti i različitosti imaju duboku društvenu i ekonomsku važnost; i trebalo bi bolje razmisliti o potencijalnim posljedicama prije nego što se odlučimo za njihovo suzbijanje.

17. ZAKLJUČAK

Jednakost je, dakle, mnogo problematičniji koncept nego što se na prvi pogled čini. To može značiti toliko različitih stvari da je teško znati kako to definisati. Ljudi su nejednaki na mnogo načina: imaju različite prirodne sposobnosti, ali i donose različite izbore, preuzimaju različite rizike i imaju različite stepene sreće, a sve su to faktori njihovog ekonomskog uspjeha. Zbog ovih i mnogih drugih stvari postaje veoma nejasno kako, ili čak da li, treba da uradimo nešto po tom pitanju.

Pogrešno mjerenje. Ne možemo čak ni dobro izmjeriti nejednakost, s obzirom na nejasnost podataka i činjenicu da se zanemaruju izjednačavanje poreza, socijalnih davanja i nenovčanih davanja – te da brojke upoređuju ljude u različitim fazama života. Kad se ovi faktori uključe, prevalencija nejednakosti dramatično opada. Poređenje veoma različitih zemalja je još problematičnije.

Pogrešna opravdanja. Uobičajena opravdanja za veću jednakost nisu uvjerljiva. Apel na našu univerzalnu ljudskost može opravdati ublažavanje siromaštva, ali to je sasvim drugačije od jednakosti. Navodno racionalni argumenti, na primjer da bismo svi suočeni sa slijepim izborom željeli živjeti u jednakom društvu, ne slažu se kad razmišljamo da različiti ljudi imaju različite stavove prema riziku i izgledima za

samonapredovanje. Ideja da se bogati jednostavno obogaćuju nije potvrđena činjenicama, budući da se bogatstvo povećava i pada. A navodna korelacija nejednakosti s nizom društvenih problema je slaba i vrlo osjetljiva na ono što uključujete.

Pogrešne politike. Ni politike jednakosti nisu jednostavne. Jednaka plata zvuči uvjerljivo dok ne razmislite da će različito radno vrijeme i različite porodice i dalje imati pritužbe na nepravednost i nejednakost. Ne uzima se u obzir ni činjenica da su neki poslovi jednostavno ugodniji od drugih.

S obzirom na nemogućnost da se proizvedu jednaki rezultati suočeni sa širokim spektrom različitih sposobnosti, stavova, akcija i vrijednosti različitih ljudi, argument se okreće ideji izjednačavanja mogućnosti. Različite porodice neminovno daju svojoj djeci drugačiji početak u životu što utječe na njihov napredak, iako je nemoguće izmjeriti koliko je za njihov uspjeh zaslužno to ili naporan rad i motivacija ili puka sreća.

Kontradikcije. Preraspodjela je kontradiktorna: znači nejednako tretiranje ljudi kako bi se proizvelo ono za što neko vjeruje da je jednakost – iako je ta presuda neizbježno subjektivna. Postoji i velika opasnost da se bilo kom političaru ili zvaničniku povjeri moć i diskrecija koja je potrebna da se ta presuda nametne u stvarnost.

Vlada se često čini kao problem, usmjeravajući resurse na srednju klasu, a ne na siromašne.

Kolektivistički mentalitet. Agenda jednakosti je u suštini kolektivistička, u kojoj se pojedinci vide kao potčinjeni ovom upitnom društvenom ishodu. Ipak, većina društava je nejednaka i praktični pokušaji da se izjednače bili su kratkotrajni neuspjesi. Trebalo bi razmotriti mogućnost da nejednakosti u bogatstvu, statusu ili hijerarhiji i jednostavna ljudska raznolikost mogu imati važne društvene funkcije, kao što su podsticanje inovacija, investicija, produktivnosti i poduzetništva. Treba se podsjetiti da bogatstvo nije nešto što se uzima od drugih – osim od kriminalaca i vlada – već nešto što se stvara u svakodnevnim ekonomskim transakcijama između različitih pojedinaca.

Bolji fokus. Bolje bi nam bilo da se fokusiramo, ne na jednakost, već na poboljšanje položaja najsiromašnijih i suočavanje sa stvarnim društvenim problemima kao što su propale državne škole, loše upravljanje ekonomijom i politička moć. Pokušaj okončanja društvenih problema ukidanjem nejednakosti je kao pokušaj okončanja kriminala ukidanjem zakona. Moramo se direktno pozabaviti našim društvenim problemima, umjesto da se nadamo da će ih jednakost ispraviti. Popravljanje škola koje su propale, na primjer, učinilo bi više za povećanje mobilnosti i jednakosti nego bilo kakva naknadna preraspodjela.

Fokusiranje na jednakost i “dio kolača” zanemaruje dinamiku slobodne ekonomije. Rastuća produktivnost i ekonomski rast proizveli su ogroman napredak u životnom standardu za sve. U

EAMONN BUTLER

razvijenim zemljama danas siromašni žive bolje, s više svakodnevnih pogodnosti, nego što su jučerašnji aristokrati mogli da sanjaju. Godine 1836. Nathan Mayer Rothschild, drugi najbogatiji čovjek svih vremena, umro je od apscesa zuba: danas apscese zuba liječimo antibioticima; čak i životinjama dajemo antibiotike.

Moralni imperativ. Kad biste mogli da pritisnete dugme koje bi najsiromašnije na svijetu učinilo duplo bogatijim – ali kao rezultat toga učinilo bi najbogatije tri puta bogatijim – zar ga ne biste pritisnuli? Nije da je ovo pravi izbor, budući da su ekonomski najnaprednije ekonomije “jednakije” na više načina od siromašnijih. Ali ako se fokusirate na nejednakost onda gubimo iz vida ono što je zaista važno: ne da svi trebamo biti jednaki, već da svi trebamo imati pristup pristojnom životnom standardu.

BIBLIOGRAFIJA

- Booth, P. and Southwood, B. (2017) Poor thinking from Oxfam. *Economic Affairs* 9: 30–32.
- Bowman, S. (2016) Seven reasons not to care about executive pay. *Medium*, 5 January 2016 (<https://tinyurl.com/4bxeye7x>).
- Congressional Budget Office (2021) *The Distribution of Household Income, 2018*. August.
- Frankfurt, H. G. (2015) *On Inequality*. Princeton University Press.
- Galbraith, J. K. (1958) *The Affluent Society*. Boston MA: Houghton Mifflin.
- Hasell, J. and Roser, M. (2019) How do we know the history of extreme poverty? (<https://ourworldindata.org/extreme-history-methods>). Our World In Data.
- Hauser, O. P. and Norton, M. I. (2017) (Mis)perceptions of inequality. *Current Opinion in Psychology* 18: 21–25. (The authors' polling suggests that people's perceptions of their society do not accurately reflect measured equality and inequality.)
- Hayek, F. A. (1976) *The Mirage of Social Justice*. University of Chicago Press. (Hayek argues that 'social justice' is not compatible with genuine justice and is such a vague and contentious term that it can never be a sound basis for public policy.)
- International Monetary Fund (2018) Shadow economies around the world: what did we learn over the last 20 years? Working Paper WP 18/17.

- International Monetary Fund (2020) *World Economic Outlook* (April), ch. 4.
- Jacobs, L., Llanes, E., Moore, K., Thompson, J. and Volz, A. H. (2021) Wealth concentration in the United States using an expanded measure of net worth. Research Department Working Paper 21-6. Federal Reserve Bank of Boston.
- Kelley, J. and Evans, M. D. R. (2017) Societal income inequality and individual subjective well-being: results from 68 societies and over 200,000 individuals, 1981–2008. *Social Science Research* 62(1): 1–23. (The authors’ very extensive polling across the world suggests that in developing nations inequality is not harmful but probably beneficial to people’s well-being.)
- Milanovic, B. L., Van Der Weide, R., Milanovic, B. L. and Van Der Weide, R. (2014) Inequality is bad for growth of the poor (but not for that of the rich). Policy Research Working Paper Series 6963, The World Bank.
- Morgan, M. and Neef, T. (2020) What’s new about income inequality in Europe (1980–2019)? Issue Brief 20/24, World Inequality Lab.
- National Bureau of Economic Research (2017) The gender pay gap widens with age. *The Digest*, no. 7.
- Norberg, J. (2016) *Progress: Ten Reasons to Look Forward to the Future*. London: Oneworld Publications.
- Office for National Statistics (2021) *Effects of Taxes and Benefits on UK Household Income: Financial Year Ending 2020*.
- Pew Research Center (2013) What men, women value in a job. In *On Pay Gap, Millennial Women Near Parity – For Now* (<https://tinyurl.com/2p8w2cz9>).
- Ramsey Solutions (2021) How many millionaires actually inherited their wealth? (<https://tinyurl.com/2p8wfu7t>).

- Ravallion, M. (2016) Are the world's poorest being left behind? *Journal of Economic Growth* 21, 139–164 (<https://doi.org/10.1007/s10887-016-9126-7>).
- Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Roser, M. and Ortiz-Ospina, E. (2013) Global extreme poverty (<https://ourworldindata.org/extreme-poverty>). Our World In Data.
- Starmans, C., Sheskin, M. and Bloom, P. (2017) Why people prefer unequal societies. *Nature Human Behaviour* 1, Article 0082. (The authors' polling shows that when asked about the ideal distribution of wealth in their country, people prefer unequal societies as long as they are fair.)
- World Bank (2016) *Poverty and Shared Prosperity 2016: Taking on Inequality* (<https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0958-3>).
- World Bank (2019) PovcalNet (<http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/data.aspx>).
- World Population Review. Wealth inequality by country 2022 (<https://tinyurl.com/2p9xkbww>).
- Worstell, T. (2019) Oxfam's inequality claims aren't just misleading. They're untrue. *CapX*, 21 January (<https://capx.co/oxfams-inequality-claims-arent-just-misleading-theyre-untrue/>).

PREPORUKA ZA ČITANJE

Narativi o jednakosti

- Pickett, K. and Wilkinson, R. (2010) *The Spirit Level: Why Equality Is Better for Everyone*. London: Penguin. (Suggests that almost

every social problem, from mental illness through violence to illiteracy, is a product of how unequal a society is, not how rich it is.)

Piketty, T. (2017) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (Suggests that the return on capital is always greater than economic growth in general, meaning that the rich inevitably get richer.)

Stiglitz, J. (2013) *The Price of Inequality*. London: Penguin. (Critiques market instability and political failure and argues that the results are fundamentally unfair.)

Odgovori na narativ

Arnott, R., Bernstein, W. and Wu, L. (2015) The myth of dynastic wealth: the rich get poorer. *Cato Journal* 35(3). (Demonstrates the flaws in Piketty's contention that the rich get richer and shows how and why wealth dissipates.)

Delsol, J-P., Lecaussin, N. and Martin, E. (eds) (2017) *Anti-Piketty: Capital for the 21st Century*. Washington, DC: Cato Institute Press. (Twenty economists, historians and tax experts examine inequality, growth, wealth and capital, critiquing Thomas Piketty's analysis and solutions.)

Snowdon, C. (2010) *The Spirit Level Delusion: Fact-Checking the Left's New Theory of Everything*. London: Democracy Institute. (Argues that the *Spirit Level* contention lacks empirical evidence and falsely attributes social problems to inequality rather than wider causes.)

Generalne kritike

- Bourne, R. and Edward, C. (2019) *Exploring Wealth Inequality*. Washington, DC: Cato Institute Press. (Argues that wealth inequality has increased modestly, but mainly because of economic progress that has been highly beneficial to the broader public.)
- Bourne, R. and Snowden, C. (2016) Never mind the gap: why we shouldn't worry about inequality. IEA Discussion Paper 70. London: Institute of Economic Affairs. (Critiques the ideas that the distribution of income and wealth is a zero-sum game and can be easily controlled, which take our focus off the goal of improving the living standards of the poorest.)
- Cavenagh, M. (2002) *Against Equality of Opportunity*. Oxford: Clarendon Press. (Argues that equality of opportunity is such a vague and catch-all phrase that it is useless as a guide to policy.)
- Conrad, E. (2016) *The Upside of Inequality: How Good Intentions Undermine the Middle Class*. New York: Portfolio. (Argues that the obsession with inequality is misguided, dulls incentives, and creates a shortage of the trained talent we need for today's knowledge-led economy.)
- Letwin, W. (ed.) (1983) *Against Equality: Readings on Economic and Social Policy*. London: Palgrave. (Series of essays by prominent philosophers, economists and social scientists, questioning the orthodox narrative of inequality and redistribution.)
- Sowell, T. (2016) *Wealth, Poverty, and Politics*. New York: Basic Books. (Explores the reasons for income and wealth disparities between and among nations. It examines the effect of

different combinations of different geographic, cultural, political and other factors on economic growth.)

Sowell, T. (2018) *Discrimination and Disparities*. New York: Basic Books (revised and enlarged edition, 2019). (Challenges single-factor explanations of economic differences such as discrimination or exploitation, and explains why some of the policies built on them have proved so counterproductive.)

Watkins, D. and Brook, Y. (2016) *Equal Is Unfair: America's Misguided Fight against Income Inequalities*. New York: St. Martin's Press. (Critiques the inequality narrative and redistribution policies such as CEO wage caps and minimum wages, and argues that the narrative damages economic mobility.)

Debate

Furchtgott-Roth, D. (ed.) (2020) *United States Income, Wealth, Consumption, and Inequality*. Oxford University Press. (Essays exploring US income inequality, arguing that it is not easily quantified, leading to different explanations and policy responses.)

Narveson, J. and Sterba, J. P. (2010) *Are Liberty and Equality Compatible? (For and Against)*. Cambridge University Press. (Two philosophers debate whether the political principle of 'negative' liberty is compatible with equality.)

O Institutu za ekonomska pitanja (Institute of Economic Affairs)

Institut je istraživačka i obrazovna dobrotvorna neprofitna organizacija (br. CC 235351). Njegova misija je da poboljša razumijevanje osnovnih institucija slobodnog društva analizom i objašnjavanjem uloge tržišta u rješavanju ekonomskih i socijalnih problema.

IEA svoju misiju ostvaruje:

- Visokokvalitetnim izdavačkim programom
- Konferencijama, seminarima, predavanjima i drugim događajima
- Dopiranjem do učenika i studenata
- Nastupima u medijima

IEA, koji je 1955. osnovao pokojni Sir Antony Fisher, je obrazovna dobrotvorna organizacija, a ne politička organizacija. Neovisan je od bilo koje političke stranke ili grupe i ne vrši aktivnosti čiji je cilj da utječu na podršku bilo kojoj političkoj stranci ili kandidatu na bilo kojim izborima ili referendumu ili u bilo koje drugo vrijeme. Finansira se prodajom publikacija, kongresnim naknadama i dobrovoljnim donacijama.

EAMONN BUTLER

Pored svojih glavnih publikacija, IEA također objavljuje (zajedno s Univerzitetom u Buckinghamu) i magazin *Economic Affairs*.

U svom radu IEA-u pomažu ugledni međunarodni Akademski savjetodavni odbor i eminentni panel počasnih saradnika. Zajedno s drugim akademikima pregledaju potencijalne publikacije IEA-e, a komentare anonimno šalju autorima. Svi radovi u IEA-i podliježu istom rigoroznom nezavisnom postupku ocjenjivanja kao što su to koristili vodeći akademski časopisi.

Publikacije IEA uživaju široku upotrebu na časovima i kursovima u školama i na univerzitetima. Također se prodaju širom svijeta i često se prevode/reprintaju.

Od 1974. IEA je pomogla da se stvori svjetska mreža od 100 sličnih institucija u preko 70 zemalja. Svi su nezavisni, ali dijele misiju IEA.

Stavovi izraženi u publikacijama IEA su stavovi autora, a ne stavovi Instituta (koji nema korporativni pogled), njegovih upravnih povjerenika, članova Akademskog savjetodavnog odbora ili višeg osoblja.

Članovi institutovog Akademskog savjetodavnog odbora, počasnici saradnici, povjerenici i osoblje navedeni su na sljedećoj stranici:

**The Institute of Economic
Affairs**

**2 Lord North Street, Wes-
tminster, London SW1P 3LB**

Tel: 020 7799 8900

Fax: 020 7799 2137

Email: iea@iea.org.uk

Internet: iea.org.uk

**Director General & Ralph
Harris Fellow**

Mark Littlewood

Director of Research

Dr James Forder

Managing Trustees

Chairman: Neil Record

Kevin Bell

Professor Christian Bjørn-
skov

Robert Boyd

Linda Edwards

Robin Edwards

Sir Michael Hintze

Professor Patrick Minford

Professor Mark Pennington

Bruno Prior

Professor Martin Ricketts

Academic Advisory Council

Chairman: Professor Martin
Ricketts

Graham Bannock

Dr Roger Bate

Professor Alberto Bene-
gas-Lynch, Jr

Professor Christian Bjørn-
skov

Professor Donald J Boudre-
aux

Professor John Burton

Professor Forrest Capie

Professor Steven N S

Cheung

Professor Tim Congdon

Professor Christopher
Coyne

Professor N F R Crafts

Professor David de Meza

Professor Kevin Dowd

Professor David Greenaway

Dr Ingrid A Gregg

Dr Samuel Gregg

Walter E Grinder

Professor Steve H Hanke

Professor Keith Hartley

Professor Peter M Jackson

Dr Jerry Jordan

Professor Terence Kealey

Dr Lynne Kiesling

Professor Daniel B Klein

EAMONN BUTLER

Professor Daniel B Klein
Dr Mark Koyama
Professor Chandran
Kukathas
Dr Tim Leunig
Dr Andrew Lilico
Professor Stephen C Little-
child
Professor Theodore Roose-
velt Malloch
Dr Eileen Marshall
Professor Antonio Martino
Dr John Meadowcroft
Dr Anja Merz
Dr Lucy Minford
Professor Julian Morris
Professor Alan Morrison
Professor D R Myddelton
Dr Marie Newhouse
Paul Ormerod
Professor David Parker
Dr Neema Parvini
Professor Victoria Curzon
Price
Professor Colin Robinson
Professor Pascal Salin
Dr Razeen Sally
Professor Pedro Schwartz
Professor J R Shackleton
Jane S Shaw
Professor W Stanley
Siebert

Dr Elaine Sternberg
Professor James Tooley
Dr Radomir Tylecote
Professor Nicola Tynan
Professor Roland Vaubel
Dr Cento Veljanovski
Professor Lawrence H
White
Professor Walter E Williams
Professor Geoffrey E Wood

Honorary Fellows

Professor Michael Been-
stock
Professor Richard A Epstein
Professor David Laidler
Professor Deirdre McClo-
skey
Professor Chiaki Nishiyama
Professor Vernon L Smith

O autoru

Eamonn Butler je direktor Adam Smith instituta, jedne od vodećih svjetskih istraživačkih grupa. Diplomirao je ekonomiju i psihologiju, stekao doktorat iz filozofije i počasnije doktor. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća radio je u Vašingtonu u Predstavničkom domu SAD-a i predavao filozofiju na Hillsdale koledžu u Mičigenu, prije nego se vratio u Veliku Britaniju kako bi pomogao osnivanje Adam Smith instituta. Dobitnik je Medalje za slobodu koju dodjeljuje Freedom Foundation iz Veli Fordža i Britanske nacionalne nagrade za slobodno preduzetništvo. Eamonn je trenutno sekretar Mont Pelerin kluba.

Eamonn je autor mnogih knjiga, uključujući uvode o pionirskim ekonomistima i misliocima Adamu Smithu, Miltonu Friedmanu, Friedrichu von Hayeku, Ludwigu von Misesu i Ayn Rand. Objavio je i udžbenike o klasičnom liberalizmu, javnom izboru, Magna Carti, Austrijskoj školi ekonomije i velikim liberalnim misliocima, kao i sažetak knjige *The Wealth of Nations (Bogatstvo naroda)* i *The Best Book on the Market (Najbolja knjiga o tržištu)*. Njegov zbornik radova *Foundations of a Free Society (Temelji slobodnog društva)* osvojio je Fisherovu nagradu za 2014. godinu. Koautor je *Forty Centuries of Wage and Price Controls (Četrdeset stoljeća kontrole cijena i plate)* i serije knjiga o IQ-u. Čest je saradnik novina, televizija i online medija.

